

Et illa Thales. Thales enim rogatus « quid esset omnium vetustissimum, » respondit: « Deus. » Cur ita? *ἡ ἀγνοία*, hoc est, quia ingenuus, nunquam esse cepit. « Quid esset pulcherrimum? » ait: « Mundus; » est enim opus Dei, quo nihil pulchrius. « Quid maximum? Locus; » capit enim omnia. « Quid velocissimum? Mens; » disciunt enim per universa hominis cogitatio. « Quid robustissimum? Necessitas, » sive fatum; superat enim omnia, cui ne Di quidem resistunt. « Quid sapientissimum? Tempus; » nam invenit omnia, et sic lucem profert.

7. TIMOR DOMINI (Arabicus, *Del*) PRINCIPUM SAPIENTIE. SAPIENTIAM ATQUE DOCTRINAM STULTI DESPICIUNT. — Procecit Salomon ordine discipline, qui est ut in tradendis scientiis incipiatur ab ejus principis; assignat hic ergo principia sapientie. Pro principium hebraice est *רִאשִׁית* *resit*, quod tam principium, quam caput (radix enim *רִאשִׁית* *ros* significat caput) et principatum significat. Unde veritas, *principatus sapientie est timor Domini, q. d.* In sapientia primas et principatum obtinet timor Domini, qui cetera sapientie dogmata adocet et imperat. Sic « principium » sumitur pro principatu, *Psalm. cix*: « Tecum principium, » id est principatus (hanc enim significat hebraicum *רִאשִׁית* *nedobot*) in die virtutis tue. » legitur aliqui « principium » hic proprie capiunt pro initio. Et hi per « timorem » accipiunt servilem, vel initiale; timor enim Dei vindictis est principium sapientie, id est justificationis. Ita S. Gregorius Nazianzenus, *orat. 28*, ubi et quendam addit, quæ in textu non habentur; sic enim habet: « Unam hanc sapientiam scio, quæ in timore Dei sila est. Nam et principium sapientie timor Domini; et finis sermonis: Omnia audi, Deum time. Hæc sapientissimi illius Salomonis verba sunt. » Et S. Augustinus in *epist. S. Joannis*, tract. 9: « Cepit, inquit, aliquis credere diem iudicii; sic cepit credere, cepit et timere; sed quia adhuc nondum habet fiduciam in die iudicii, nondum est in illo perfecta charitas. Numquid tamen desperandum est? In quo vides initium, cur desperes finem? (Quod initium? Audi Scripturam: Initium sapientis, timor Domini. Cepit ergo timere diem iudicii, timendo corrigit se, vigilat adversus hostes suos, id est peccata sua, incipit reviviscere interior, et mortificare membra sua, que sunt super terram. » Sic quoque hunc locum de timore servili S. Augustinus de more secutus explicat S. Prosper, lib. 1 *De Vocat. Gentium*, cap. xxvii, et S. Gregorius, lib. II *in Ezech.*, homil. 49, S. Bernardus, homil. 23 *in Cant.*, Magister cum Scholasticis in III, dist. 34.

Alii « principium » capiunt pro *principatu*. Et hi « timorem » intelligunt filiale et perfectum, qui non est aliud quam charitas. Hæc enim quia summe amat Deum, hinc summe timet eum offendere. Charitas ergo obtinet principium, id est principatum, in regno sapientie, id est iusti-

tias et virtutis. Septuaginta explanationis gratia, ne quis putet hic agi de sapientia speculativa, ex *Psalm. cx*, 40, addunt: « Intellectus bonus omnibus facientibus eum, » *q. d.* Illi vere intelligentes et sapientes sunt, qui sapientiam hanc non tantum mente concipiunt et intelligunt, sed et voluntate ac opere perficiunt et exsequuntur. Deinde quis timor hic significetur, explicant addendo: « Pietas autem est principium sensus, » *Pro pietas, græce est ἀρετή*, id est religio. Unde Clemens, lib. II *Stromat.*, legit, *sapientie ergo initium est religio*. Et S. Basilus, homilia 1 *Hexam.*, *principium sapientie timor Domini*: « Est enim, ait, hic reverentia erga Deum timor ad perfectionem contendenti velut fundamentum. » Et Tertullianus: « Principium, ait, sapientie motus in Deum. » Hinc et Vatablus sic explicat, *q. d.* Qui sapientes ac docti vere sunt, hi timeant Dominum. Alii: Fundamentum et basis vere scientias est timor Domini; aut: Prima et præcipua scientia est timor Domini. Hanc ergo sententiam: « Timor Domini principium sapientie, » Septuaginta explicant per duas quas adiungunt. Prior est: « Intellectus bonus omnibus facientibus eum; » posterior: « Pietas autem est principium sensus. » Cætera quæ ad explanationem hujus sententie pertinent, recensui *Ecl. 1*, 16. Ubi pariter ostendi quod timor hic sit amor et charitas, ac prout quod ipse sit principium, medium et culmen, sive perfectio sapientie, id est virtutis.

Porro Olympiodorus in *Catena Grecorum*: « Sicut timor Domini, inquit, initium est sapientie, sic pietas in Deum initium est sensus, id est iudicii secundum intellectum. Exerget ea enim sensuum organa ad discretionem; vel quia sensuum appetitioni dominatur, eosdemque secundum spiritum vivere compellit. »

Tropologicè et analogicè Gregorius in eadem *Catena*: « Agit hic, ait, de interioris hominis sensu, secundum quem et veram illam lucem cernimus, et ab illa Dei eloquia audimus, et vitali ære paseimur, et fragrantie Christi participes efficiamur, et verbum vite apprehendimus. Hujusce autem gustus vel sensus radix et causa est, pietas in Deum. » Et Evagrius: « Quæmadmodum, ait, mens per sensus fertur in sensibilia, ita per virtutes in eorum contemplationem, quas soli intellectui: sunt obvia; cujusmodi sunt celestia et spiritualia; eapropter sapient Salomon illo- rum quoque sensuum rationem habere nos voluit. Porro pietatem in Deum illius sensus causam vel initium asserit, qui est secundum intimum hominem, per quem omnia videmus que sub intelligentiam veniunt, et vite adhuc verbum attingimus. »

SAPIENTIAM ATQUE DOCTRINAM STULTI DESPICIUNT. — Aple subjungit hoc præcedenti sententia. Eius enim est antithesis, *q. d.* Quia timor Dei est initium sapientie: hinc pii et timentes Deum reverentur sapientiam, eique se addicunt; stulti

vero, id est impii, quia timore Dei destituti, despiciunt sapientiam, cujus initium, imò essentia, est ipse Dei timor. Unde pro *doctrinam*, Syrus vertit *correctionem*; Septuaginta et Chaldaeus, *disciplinam*. Pro *stulti Symmachus*, Aquila et Theodotus vertunt, *ἄνομοι*, id est *insipientes*, id est, et Septuaginta vertunt, *ἀνομοί*, id est *impii*. Clemens Alexandrinus legit *ἀθεοί*, *atheo*, sine Deo. Atheismus enim est contrarius impietatis et peccati; summa enim insipientia et stultitia est impietas ac peccatum. Ita Olympiodorus: « Pii homines, ait, disciplinam et sapientiam avidè consectantur; qui autem Dei timore (qui interioris sensus radix et causa est) destituntur, illi nullum disciplinæ aut sapientie gustum hauriunt, quin potius studio utraque aversantur. »

Pro *despiciunt* hebraice est *בָּזוּ* *bazu*, id est spernunt, contemnunt, aversantur. Et ita legitur Septuaginta, Noster, Chaldaeus, Syrus ac passim Græci et Latini: hoc enim significat radix *בָּזוּ* *bazu*. Verum aliqui alius punalis legitur *בָּזוּ* *bazu*, id est depræduntur, a radice *בָּזַז* *bazzaz*, id est spoliavit, rapuit, prædatus est, huncque dant

sensum, *q. d.* Stulti, id est impii et athei, non tantum spernunt, sed et spoliant ac deprædantur sapientiam, quia virtutem, ejusque arma et jura et vires donantur, exarant et inermes reddunt, juxta illud Leonis Imperatoris: « Jura exarant impios. » Verum legendum est *בָּזוּ* *bazu*, non *בָּזוּ* *bazu*, ut jam ostendi (1).

(1) « Hanc partem (1-12) Rosenmullerus, Ewaldus et alii procul loco haberi putant, ut que continet generaliam sapientie vite prædicationem commendationem, eamque uno fere tenore propositam. Sane scriptor non tam quid sit sapientia docet, quam ad colendam sapientiam invitavit, qua in entores sapientie commoda reducent exponit. Attamen præter universalem sapientie virtutis commendationem hæc pars promissuum morum præcepta continet hand pauca, in his cap. III, 27-35; v. 1-32; vi, 1-19, aliena a proemia. Nec verius est quod docent de nexu. Collocant plerumque, que nullis ejusdemque capitis, interdu nonnullis versuum aliquot limitibus circumscripta sunt: non coherent ipsa capita. Dedit unam aliquam non desiderabilis. A generalibus subito te transiunt vires ad specialia, a specialibus ad generalia, nullo servato ordine. Tractatur eadem res diversis locis ter quaterque. » Hæc Maurer ad h. l.

SECUNDA PARS CAPITIS,

QUA hortatur ad studium sapientie, et ad fugam insipientium, puta impiorum.

8. AUDI, FILII MI, DISCIPLINAM PATRIS TUI, ET NE DIMITTAS LEGEM (Vatablus, *directionem*) MATRIS TUE. — Pro *disciplinam*, Syrus vertit *legem*; Chaldaeus, *eruditionem*. Pro *ne dimittas*, Syrus vertit, *ne oblitiscaris*; Chaldaeus, *ne erres*; Septuaginta, *ne repellas statuta matris tue*; aliqui vertunt, *ne evelles legem matris tue*. Verum hebraicum *שָׁחַח* *shachach* non significat evelle (quod significat *שָׁחַח* *nothas* per *n*), sed dimittere, non curare, relinquere, abjicere, uti vertit S. Hieronymus, Septuaginta, Vatablus et Hebraei.

Postquam assignavit principium sapientie, puta timorem Dei, nunc utriusque dogmata et præcepta tradere incipit. Inter que primum sancit obedientiam, ut scilicet filius monita sana honesti patris et matris reverenter audiat, hisque humiliter obediat; idque *primo*, quia pietati in Deum proxima est pietas in parentes. Unde et in Decalogo post tria præcepta primæ tabule, que spectant pietatem in Deum, illico primum secundæ tabule præceptum subjungitur de pietate in parentes; quia parentes sunt viva imago Dei, qui est pater omnium, « ex quo » prout « omnis paternitas in cælis et in terra nominatur, » *Ephes. III*, 14. Porro aple patri tribuit « disciplinam, » quia patris educatio est severior: matri *legem*, quia matris educatio est lenior et blandior; matres enim amant filios dulcius, sed patres fortius, ait Aristoteles in *Econom.* Hinc Cicero tres *Officiorum* libros filio dicebat. Totidem *Consistorum* libros Leo Imperator filio scripsit et inscripsit. Et S. Augustinus de

matre sua S. Monica loquens in *Confessionibus*: « Præcepta, ait, vite que in animo plantaverat verbo, rigabat lacrymis, aiebat exemplis. » Salomonem sequitur Siraides, qui ethica sua præcepta ita orditur: « Fili sapientie, ecclesia justorum; et ratio illorum, obedientia et dilectio. Judicium patris audite, filii, et sic facite ut salvati sitis, » *Ecl. III*, 1. Vide ibi dicta.

Secundo, quia prima optimaque ratio bonæ et honestis moribus seipsum imbuedi est, si a puero quis suscipiat disciplinam patris et matris, cum scilicet pater et mater fideles sunt, et probis moribus, aut certe saltem filios ad omnia præbitant erudire, quales erant in Israel. Alludit Salomon ad Davidem patrem suum, qui, cum esset sanctus et sapiens, sancte et sapienter educavit Salomonem, cæterosque suos filios. Idem fecit Bersabee mater Salomonis. Alludit quoque ad Roboam cæterosque filios suos, quos ipse in disciplina et Dei timore educavit. Jerum sub nomine patris et matris synecdoche Salomon hic intelligit seipsum, qui, cum vellet hic juvenes erudire, eosque docere timorem Dei et sapientiam, nunc personam patris filium studentis, nunc personam pedagogi et doctores filium docentis et dirigentis induit. Unde vers. 10 et seq., sepe locorem et discipulum blande nomine filii compellat, ut solent facere benigni præceptores discipulorum amant.

Sensus ergo est, *q. d.* Me parenciam, modo quidem fidi parentis et pedagogi personam sus-

inentem, modo rursus sedulum virtutis et sapientie doctorem, agentem attente audite, præceptaque et documenta que trado, a sapientia mihi coelestis indita, quasi a matre profecta, avidè haurite, uti filii solent haurire monita matris dilectissime: ita fiet ut gratia quasi corona addatur capiti vestro. Sic Paulus ait *Galatis*, cap. iv, 19: « Filii mei, quos iterum parturio (quasi mater dolore, quia amore vestri plena), donec formetur Christus in vobis. » Et S. Ambrosius, lib. I *Offic.* cap. vi: « Dulcius, ait, ac vehementius simul vos diligo quos Evangelio genui, quam si conjugio suscepissem; nam vehementior ac dulcior est ac amoremi gratia quam natura. » Ita Vatablus, Jansenius, Baynus, Peltanus et alii. Porro B. Anthonus, homil. *De inobedientia*, hanc gnomem sic legit: « Filius solers obedit patri suo, filius autem inobediens in perditione erit; » subditque: « Vitium istius inobedientie perniciem. Quid enim ad te resilit emolumentum, si virginitatem quidem indelibatam conservasti corporis, ac animam demoni per inobedientiam presidisti? »

Mystice Didymus in *Catena Græc.*, Beda, Hugo, Lyraus per patrem accipiunt Deum, qui pater est universorum; per matrem Ecclesiam, ejus sponsus est Christus; statuta vero et leges ejus sunt Apostolice diatropos et constitutiones: Ecclesia enim instar matris nos regeneravit, et nutritis lacte nos potat, celestique doctrina et divinis præceptis pascit molliterque nutrit. Idem faciunt Superiores religionum, Pastores, Confessarii, Predicatores, qui fidelium sunt patres et matres spirituales.

9. UT ADDATUR GRATIA CAPITI TUI, ET TORQUES COLLO TUI, — Hebraice גִּרְגֹרֶתֶךָ *gargorecha*, id est gutturibus tuis, quia guttur multis annulis quasi ansulis constat, ait R. Salomon. Pro gratia, Syrus vertit, *decori enim sunt*; Chaldaeus, *decor gratie*; Hebraice est לִיבָתְךָ *livat chen*, id est additio, vel copulatio gratie, q. d. Lex patris et matris, si eam audieris et feceris, comparabit et copulabit gratiam capiti tuo, quia lex instruit intellectum, ut concipiat ea que intelligere oportet æque ac eloqui, ait R. Levi. Et Aben-Ezra: Ita, inquit, lex et disciplina apta erunt capiti tui ornamenta, ac si aliquid gratiam concilians copulatum esset capiti tuo. Optime Septuaginta *livat chen* vertunt, *coronam gratiarum*, quia in corona annulus annulo, flos flori necitur, copulatur, in-textitur et implicatur; sic enim habent, *coronam enim charitum*, id est *gratiarum*, *recipies capiti tuo*, et *torquem aureum circa collum tuum*; Aquila, *quoniam accessio gratie sunt capiti tuo*, et *מִצְדָּתְךָ*, id est *ornamenta colli tui*; Vatablus, *ea enim gratiam addent capiti tuo*, et *vice torquis erunt collo tuo*, q. d. Si hæc meas leges et monita susceperis, opereque exerceeris, illa te condecorabunt et exornabunt, perinde ac corona solet caput, et torques aureus collum exornare. Sicut enim *corona ex nexu fororum vel circulorum*, torques ex

nexu annulorum plectitur et contextitur: sic et obedientie ac virtutum coronis decor et perfectio ex varia et continua eorumdem operatione et exercitatione plectitur et contextitur. Igitur exstat sapienti glorie corona; exstant rigur voluptatis et deliciarum sorta: exstat tandem justitie diadema. Gratiarum corona nihil aliud est quam virtutum catena. Enimvero cum quis virtutem quampiam perfecte adeptus est, a reliquis inmundis esse omnino non potest, adeoque ea omnibus quasi unam coronam (texti); hoc autem sero interioris hominis vertex induitur. Ita Diodorus et Chrysostomus virtutum orbem (quod hæc sibi mutuo coherere soleant) gratiarum coronam appellat. Quin variis quoque donis et charismatibus ornati sint oportet, qui salute certe potiri volunt. Ita Auctor *Catena Græcorum*.

Nota: Idem est *addere gratiam capiti*, quod *addere torquem collo*; est enim paromia, significans gratiam obedientie ita ornare obedientem, perinde ac corona ornat caput et torques collum: posteriori enim hemistichio illis verbis, et alia similitudine more Hebræo idem significatur, quod priori. Symbolice tamen Diodorus: « Per verticem et collum, ait, mentem designat per torquem vero aureum notitiam spiritalemque animi ornam. Aut certe torques aureus obedientiam, quam Deo debemus, denotat, aut illud presidium quo ex sacris eloquiis peti consuevit. » Et Eusebius: « Quemadmodum mens per verticem et cervicem, ait, ita divinarum rerum notitia per coronam et torquem exprimi solet. »

Porro multiplex gratia et corona gratiarum hoc loco obedientie, et obedienti promittitur: *Prima* est gratia Dei et hominum, q. d. Si hæc meis disciplinis obediens, conciliabilis tibi primo gratiam, id est magnam decorem et pulchritudinem: ob eamque gratiam et favorem Dei, angelorum et hominum tibi accerses.

Secunda est corona gratiarum, id est virtutum omnium: has enim vel imperat, vel suadet et consulit obedientia; illa enim imperat actum nunc religionis, nunc sobrietatis, nunc jejunii, nunc penitentiae, nunc modestie, nunc humilitatis, nunc elemosynæ, nunc charitatis, nunc ceterarum virtutum. Quare qui obedientie studet, continuam ex omnium virtutum exercitio sibi plectit coronam et torquem intorquet. Torques enim est indeficiens virtutum operatio, et continua earum connexio, cum scilicet una alteri innectitur et intorquetur assidue. Ita Beda ex S. Gregorio: « Sola, inquit, virtus est obedientia, que ceteras virtutes menti inserit, insertasque custodit. » Ita Joannes Abbas moriturus, rogatus a suis quenam esset compendiosa ad perfectionem via, qua ipse ad illam pervenisset, respondit: « Nunquam feci voluntatem propriam, nec aliquem docui quidquam, quod ego prius ipse non fecerim, » ut refert Cassianus, lib. V *Instit.* cap. xxvii. Ita Paulus Simplex, discipulus S. Antonii, simplici obe-

dientia ad culmen virtutum omnium evasit. Unde et plura ac potentiora per eum miracula operatibæ, exaltatur, ac corona et torque condecoratur. Deo erat in deliciis. Quocirca S. Antonius eum omnibus proponebat in exemplum, ut discerent voluntatem propriam abnegare, et studerent alacri obedientie, si cito ad perfectionem pervenire salagerent. Ita Ruminus in *Vitis Patrum* lib. II, cap. LI, in Vita Pauli Simplis.

Tertia corona est copia et plenitudo (corona enim significat complementum) gratiarum, quam Deus obedientie remunerator obedienti infundit: illum enim omnibus suis donis, gratis et influxibus emulare solet. Insuper filios parentibus obedientes donat longa vita, sanitate, opulencia, bona fama, omnique prosperitate, uti inferius docebit; et patet *Eclii.* iii, 9: « In omni, ait, opere et sermone honora patrem tuum, ut sperveniat tibi benedictio ab eo. » Unde in *Vitis Patrum* lib. V, libello 14, *de obedientia*, num. 11, Abbas Hylperichius ait: « Ministerium monachi est obedientia, quam qui possidet, quod poscit exaudietur, et cum fiducia crucifixo adstabit; etenim Dominus sic venit ad crucem, factus scilicet obediens usque ad mortem. » Ita hanc Salomonis coronam fuisse explicat Ecclesiasticus, cap. I, vers. 11, et cap. III, vers. 1 usque ad 19. Vide ibi dicta.

Quarta est corona triumphi et regni celestis, de qua dicitur: « Vir obediens loquetur victoriam, » *Prov.* xxi, vers. 28; et *Sapient.* v: « Accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini. » Ita de P. Petro Fabro, qui primus fuit S. Ignatii de Loyola discipulus, ac deinde socius, narrat in Vita ejus, lib. II, cap. xxviii, Orlandinus, quod post mortem cuidam religioso apparuerit redimitus corona obedientie, eo quod ipse tam in vita, quam in morte victima exstisset obedientie. Mortuus enim est, eo quod Romam vocatus in summis ætatis caloribus, illam isdem ingressus sit, cum sciret se certum adire vite periculum, malens vitam perdere quam obedientiam, uti perdidit Christus suam. Quocirca in *Vitis Patrum* lib. V, libello 14, *de obedientia*, num. 19, narratur quendam vidisse quatuor ordines in celo: *primus*, infirmorum et gratias agentium Deo; *secundus*, hospitalitatem sectantium; *tertium*, in solidum conversantium; *quartum*, obedientium: « Utebatur autem, ait, ordo obedientium torque aurea et corona, et majorem quam alii gloriam habebat: quia alii faciunt sua, secundum propriam voluntatem; obediens autem omnes voluntates suas abiecit pendet ad Deum, et ad jurisdictionem patris spiritualis: propterea et majorem gloriam alius habet. » Unde adhortando concludit: « Obedientia salus est omnium fidelium. Obedientia est genitrix omnium virtutum. Obedientia regni celorum inventrix est. Obedientia celos aperit, et homines de terra elevat. Obedientia cohabitatrix angelorum est. Obedientia Sanctorum omnium eibus est. Ex hæc enim ablati sunt, et

per hæc ad perfectionem venerunt. » Dignum sane est ut caput, quod obediens submisit obedientie, exaltetur, ac corona et torque condecoretur.

Quocirca Beda putat hic alludi ad coronam et torques, que victoribus in agoræ certantibus donabantur, q. d. Filius qui patri et matri per omnia obedit, tanquam pugni in certamine victor, corona et torque donabitur. Et noster Salazar fuisse hic censet alludi ad agones et coronas pueris agone obuentibus propositas, de quibus Plinius, lib. XXXIV, cap. viii, et Plutarchus in *Eumero*: « Ablata est, ait, pueris pentathlis corona proposita. » Quin et Clemens Alexandrinus, lib. II *Strom.*: « Sicut in certaminibus gymnasticis, ait, sic et in Ecclesia sunt coronæ virorum ac puerorum. » Sane obediens magnam subit luctum, ut voluntatem et iudicium suum domet, ac Superiori subternat. « Ilinc est enim, ait S. Gregorius, quod potenter dimicantibus in munere torques datur: ut quia signa virtutum gestant, majora semper exerceant, et debilitatis crimen incurere metuant, dum in semetipsis jam fortitudinis est premium, quod ostentant. Unde recte in laude sapientie auditori cuiuslibet per Salomonem dicitur: Coronam gratiarum accipies capiti tuo, et torquem aureum collo tuo. » Ita ipse, lib. XXXI *Moral.* cap. XI.

Hinc nonnulli illustrioribus Martyribus, qui obedientia, disciplina, fortitudine et charitate præcellunt, hanc gratiam datum legimus, ut caput recisum a cervicibus manibus gestarent, aut illud ipsum pro sanguine hæc funderet. Qua de causa? an ut caput testaretur se in vita obedientie et legis Dei fuisse studiosissimum? an ut caput velut martyrii victimam et holocaustum Deo offerrent? an ut caput velut post mortem, imo in ipsa morte redivivum, quasi victricis de hostibus deque ipsa morte tropæum, in signum triumphi gestarent? Ita S. Dionysius Areopagita, plexus capite, « se erexit, ait Iulianus in ejus Vita, sanctaque manu caput a corpore truncatum, angelico ducto gressum regente, et luce celestis circum fulgente, pendulis cepit brachiis vericiter. Et facta est comes multitudo celestis exercitus examinis ejus corpori caput proprium, ab ipso motu (qui inde ductus est *Mons Martyrum*) ubi fuerat decollatus, per duo fere miliaria deportanti, usque in locum in quo nunc Dei dispositione et sua electione requiescit nominatum, sine cessatione hymnis dulcisonis Deum laudans. Sed et celos peltentia divinatorum spirituum innumerabilia ægmina sunt audita, canore lætissimabili suavitate alternis choris modulantia: Gloria tibi, Domine, adjuncto frequentius Alleluia. Quod videntes et audientes innumeri populi, et multi etiam persentorum, in Domium crediderunt: non credentes autem nimio terrore percussis, quique in suas partes fugerunt. » An non fuit hic celestis S. Dionysii triumphus? an non hic addita fuit gratia et gloria capiti ejus?

S. Dionysii assecla B. Severinus Boetius senatus

Romanus princeps, ejusque ac fidei orthodoxæ acerimus propugnator, a Theodorico rege Ariano capite mulctatus, caput suum abscisum utraque manu sustulit, rogatusque a quoniam foret percussus, respondit: « Ab impiis; » cumque in vicinum templum venisset, et flexis genibus sacram synaxim spectasset, expiravit. Ita habet *Vita*, et ex ea Baronius ad annum Domini 926.

S. Ursinus medicus, ad martyrium corroboratus a S. Vitali, caput præcisum suis manibus detulit ad locum sepulture. Ferunt nonnulli tres lineam ramos ex ejus collo exortos, æque a S. Ursino Episcopo cum capite in mambus, ac tribus in eis collo orientibus, prout viderat, depictum fuisse. Ita Hieronymus Rubens, lib. I *Histor. Flavematis*, qui hæc ex monumentis ejusdem Ecclesie accepit.

S. Domneo Bergomas nobilis, cum Maximiano Imperatori crudelitate in Christianos, et impietate in Deum per litteras gravissime exprobrasset, ab eodem capite plexus est. Ferunt Bergomas illum caput suum propriis manibus acceptum usque ad eum locum, juxta quem ecclesia S. Andrea extracta est, gestasse: in qua ecclesia corpus ejus conditum asservatur, et officio Ecclesie Bergomensis Philippus Ferrarius in *Catal. Sanct. Italiae*, ad diem 16 Julii.

S. Donnius cubicularius ejusdem Maximiani Imperatoris ab eodem ob Christi fidem decollatus apud Juliam in agro Parmensi (quod nunc burgum S. Donnini nominatur), caput suum manibus trans Sisteronem amnem ad jactum lapidis gestavit, post multum temporis aperto tumulo caput intra ulnas tenens, suavemque spirans odorem, repertus est per miraculum splendoris celestis: ita S. Ursinus et Philippus Ferrarius ad diem 9 Octobris. Qui pariter ad diem 5 Februarii narrat S. Gemulum Martyrem apud Gannam in agro Mediolanensi, caput sibi amputatum sustulisse, eoque cervici aptato ad Episcopum (ejus nepos erat) pervenisse, ab eoque fuisse sepultum. Sic et caput suum sustulisse narrat S. Proculum Martyrem Bononiensem, et S. Regulum Episcopum et Martyrem Populoniæ sub Tolla.

S. Emygdus, Episcopus Asculanus in Piceno creatus a S. Marcello Papa sub Diocletiano Imperatore, capite plexus quod multos ad Christum convertisset, caput suum manibus sublato ad trecentos passus in proximum montem gestavit, ibique conditus est nonis augusti. Ita ex monumentis Ecclesie Asculanæ Philippus Ferrarius ad diem 5 Augusti.

Porro caput S. Pauli, a Nerone præcisum, pro sanguine lac fudit, ac tres in terra dedit saltus, quibus tres fontes aluunt, qui etiamnum perennant, et magno advenarum studio visuntur: quæ de re plura dixi in præmio epist. S. Pauli, cap. vi.

Secundina virgo et martyr Anagnina, sub Deo Imperatore cum acriter cæderetur, in symbolum innocentie et virginitalis pro sanguine lac

fudit, et adorem suavissimum exhalavit. Quo viso, populus virginem rogavit ut pro ipsis apud Deum intercederet; cumque virgo oraret, tonitruo ingenti personante, spiritum Deo reddidit; cujus animam virginem Angelus continens: « Veni, sponsa Christi, accipe coronam quam tibi Dominus preparavit in eternum, » cum triumpho deduxerunt in celum. Ita ex monumentis Ecclesie Anagninæ Phil. Ferrarius ad diem 15 Januarii.

S. Amilianus Episcopus Trebitis et Martyr sub Diocletiano, post superatas ardentis faces, equuleum, foras, saxa et rotas, capite truncatus est. Ex cujus corpore lac pro sanguine fluxisse, arboresque flores et fructus emisisse ferunt. Ita ex monumentis Ecclesie Spoletinæ et Trebitis Philippus Ferrarius ad diem 29 Januarii.

Denique S. Gregorius, lib. III *Dialog.* cap. XIII, narrat S. Herculanium Perusii Episcopum, a Tolla capite truncatum, quadragesimo die a morte et sepultura inventum fuisse integrum et incorruptum: « Et quod, inquit, est magna admiratione venerandum, caput ejus unicum erat corpori, ac si nequaquam fuisset abscisum; sic videlicet, ut nulla sectionis vestigia apparenter. Cumque et hoc in terga verterent, exquirentes si quod signum vel de alia monstrari incisione potuissent, ita sanum atque inalteratum omnia corpus inventum est, ac si nulla hoc incisio ferri teguisset. »

Claudant agmen SS. Ursus et Victor cum sociis e Thebeorum legione, qui capita sibi præcisam manibus gestarunt usque ad locum sepulture, ibique lacis genibus orantes ac deposuerunt, quasi reipsa dicent: « Hæc requies nostra in seculum sæculi. » Unde eodem in loco ecclesia in ipsorum honorem fabricata est; ita S. Ursus, tom. VII, ad diem 30 Septembris, qui et addit: « Venientesque surdi, cæci, claudi, paralytici, et quæcumque infirmitate detenti, tangebant corpora Sanctorum, et subito recipiebant sanitatem, æque ac energumani. Et usque hodie, si fides pœnitentium non titubet, per Dei gratiam curantur. »

Annon horum omnium capiti insignis addita fuit gratia et gloria?

Simplicius et congruentius alii censent hanc coronam et torquem premium esse ingenue et probe indolis, sapientie, virtutis et obedientie filialis. De ea enim hic agit, non de fortitudine agonistica athletarum; nam nihil magis probam indolem pueri ostendit et decorat, quam obedientia erga parentes. Unde Maximus, *serm. 23* Euripide: « Suos, ait, colens parentes est Deo gratus, vivus simul et mortuus. Nil enim est quod magis decorum et ingenuum sit liberis, quam si a patre bono nati sint, et ipsi genitoribus dignam referant gratiam. »

Porro quod corona et torques olim fuerint premium sapientie, liquet ex *Daniel. v. 16*, ubi Baltassar expositionem manus in pariete scribentis: *Manc, tchcl, phares*, a Daniele repositus, hoc et

corona promittit: « Purpura vestieris, et torquem auream circa collum tuum habebis, et tertius in regno meo princeps eris. » Et III *Esdræ* III, 3, tres pueri disputantes de eo quod esset fortissimum; *primus* enim dicebat: « Forte est vinum; » *secundus*: « Fortior est rex; » *tertius*: « Fortiores sunt mulieres, super omnia autem vincit veritas; » *vincens* hæc præmia statuit: « Cujusemque, inquit, apparuerit sermo sapientior alterius, dabit illi Darius dona magna, et purpura cooperiri, et in auro bibere, et super aurum dormire, et currum aureo freno, et sidarum byssinam, et torquem circa collum; et secundo loco sedebit a Dario propter sapientiam suam, et cognatus Dario vocabitur. »

Hinc etiamnotis viris doctis, cum in academiis erantur Doctores, datur pileus caput coronans, et torques aureus collum ornans. Unde Lyranus: Antiquitas, inquit, sapientes utebantur torque aureo, et bulla ad pectus demissa in sapientie symbolum, quæ in pectore claudi existimatur. Sic et S. Gregorius Nyssenus, *hom. in Cant. 4*: « Audi, fili, leges patris tui, etc. Ut infans, inquit, prompto et alacri animo attendat parentibus, pollicetur ex discipulis ei ornamenta fore puerilia. Est enim ornamentum puerile torques aureus in collo resplendens, et quæ juvenis ex floribus corona necitur. »

Significat ergo hic Salomon juvenes ingenuos, presertim nobiles et regios, disciplinam et obedientiam et virtute eximios, corona et torque donari solitos. Idem sectati sunt Græci: hi enim pueros elegantem et optimis moribus præditos coronabant, uti de Lysi testis est Plato in *Lysi*. Sic et Pythagoram ob insignem sapientiam aurea corona redimiri solitam, eamque publico suffragio illi decretam narrat *Elianus*, lib. XII *Var. Hist.* cap. XXXI. Idem pluribus confirmat Carolus Paschalius, lib. V *De Coronis*, cap. IX, et lib. VI, cap. XXIX. Cum enim sapienti et probato datur corona, ipsa sapientia et probitas coronatur. Unde Apoc. cap. IV, seniores 24 ob sapientiam et virtutem coronis aureis coronantur.

Hinc *secundo*, apposite Lyranus: Ut addatur, inquit, corona, scilicet pontificia, aut regalis aut ducalis, capiti tuo, q. d. Ob sapientiam quam obediendo discas a me, mereberis erari pontifex, rex, dux aut princeps: vox enim *r777* *kieneth*, id est additio, corona, alludit ad nom *Levi*, id est additus vel auctus; sic enim eum vocavit mater Lia, eo quod jam tres filios peperisset, et marito addidisset, *Genes. XXXI, 34*. In tribu enim Levi fuit corona sapientie et pontificatus, q. d. Si paratum discipline obedieris, vocaberis erisque Levi, id est additus auctusque corona docti et pontifici debita. Sic Joseph obediendo parentibus meruit donari sapientia et dono prophetie, ob quam creatus est a Pharaone princeps *Egypti*: Pharaon enim ob previsam septem annorum sterilitatem et fertilitatem, coronam capiti

ejus imposuit, et torque aurea collum ejus ornavit. *Genes. xli, 42*. Corona enim potestatis et principatus, torques sapientie est insignis. Cum ergo potestati copulatur sapientia, tunc jure ei datur corona cum torque.

Addunt aliqui coronam annorum et longevitatis hic accipi. quia pueri, quod Græcos, trienas et septenes coronabantur, quod jam discrimina mortis evasissent. Verum hæc corona Genitium fuit, non Hebreorum; natura, non virtutis et gratie, ut patet ex Philostrato in *Heroicis*, in *Protestis*.

Denique pro *gratia* Septuaginta vertunt *eizwv xzizwv*, id est coronam charitum, sive gratiarum, q. d. Omnes gratie et Charites Dei suis gratis et donis te condescorabant. Hinc fluxerunt Gentiles tres esse Charites sive Gratias, Jovis et Veneris filias, puta Aglaim, Thalam et Euphrosynon, quæ gratiam gratie adderent, imo rependerent. Sic idem, ait Terullianus, lib. *De Corona militis*, finxerunt Pandoram (q. d. Omne donum) esse mulierem gratiosissimam se deam, cui ceteri dii et deo dona dederint, nimirum Pallas sapientiam, Mars fortitudinem, Diana castitatem, Mercurius eloquentiam, Venus pulchritudinem. Eræ Chritum sive Gratiarum corona, et omnium virtutum et dotum, puta justitie, prudentie, fortitudinis, temperantia, pulchritudinis; eloquentia, etc., conflatus et convectus.

Porro Aristophanes pandoram ait esse symbolum terræ, eo quod terra omnia ad vitam necessaria nobis suppeditet ac donet. Verus Pandoram dixerit esse B. Virginem, utpot. cui De omnia Angelorum et hominum dona contulerit, adeoque in qua oranda certavit S. Trinitas: Deus enim Pater ei contulit suam paternitatem, ut unigenito suo esset tam vice patris quam matris. Filius eam acceptavit in matrem, Spiritus Sanctus in sponsam, ac ut sponsam omnibus suis charissimissimis eam honestavit. Ipsa enim S. Trinitatis, æque ac parentum suorum discipline et legibus per omnia obedivit et obsecundavit.

10. FILII MEI, SI TE LACTAVERINT (Cajetanus veritè, *incitaverint*; Syrus, *adulando deceperint*; Chaldeen, *blanditi fuerint*) PECCATORES, NE ACQUIESCAS IIS. — Syrus, *ne obediis eis*; Septuaginta, *fili, ne te seducant viri impij, neque velis*; Valabius, *fili, si te decipere student peccatores, ne consentias*, ita ut eorum consilia ne quidem in mentem et voluntatem admittas, imo nec in aures, ne dum in manus et opera. Congruè hoc monitum subnectit *peccatenti* de audienda disciplina patris et matris, q. d. Jussi te audire et obedire monitis patris et matris, eaque quasi lac maternum haurire, ut contentiaris ad omne robur virtutis: quocirca nunc te hortor ut caveas a blanditiis impiorum, quibus ipsi fraudulenter quasi lacte fallaci te inescare, et ad omnem impletam pellere satagunt. Parentibus opponit non extraneos, sed peccatores: quia præsupponit parentes esse bonos, ut

fungi officio parentum recte instituendo filium, ait Cajetanus. Pro *lactaverint*, hebraice est *לָרַחַץ* *raphathu*, id est allicere, pellicere, decipere, seducere. Unde *רַחֵץ* *peti* vocatur parvulus, qui facile pellicitur, illicitur et decipitur: quem proinde hic praeponit Salomon, ut blanditias haece debeat. Noster apposite verit *lactare*, quia alludit ad lac disciplinae maternae, et quia *lactare* per metaphoram idem est, quod blanditis et promissis velut lacte aliquem inescare, allicere et decipere. Unde Comicus: «Nisi me lactasses amantem, et falsa spe produceres.» Et: «Imperitos rerum in fraudem illicis sollicitando, et pollicitando eorum animos lactas.» Dicit ergo: Lactet te mater pia, non vero te lactent impii. Suscipe cum lacte physico lac morale doctrinae maternae, non adulterinae praedonum: lac enim est sanguis concocitus, et primum infantis nutrimentum. Quocirca «adnata sunt lac et genitura,» ait Aristoteles, lib. III *Histor. animal.* cap. xx; imo «lac quibusdam pro genitura est, ut piscibus: quae vero lac habent, omnia mammis id continent. Mammam autem datte his sunt, quae animal et intra se concipiunt, et in lucem edunt, etc. At quae ova pariunt, haec et mammis carent et lacte, ut pisces et aves. Lac tenuissimum cameli est, mox equae, tum asinae: crassissimum bubulum est.» Idem lib. IV, cap. x: «Leo minus lacte abundat; cibum enim quem raro assumit, quoniam carnivorus est, in corpus absorbit.» Quale ergo lac puer haurit, talis et indole et moribus evadit. Hinc Tartari nonnulli suos infantes lactant lacte canino, ut evadant feri, pugnaeque, rixosi instar canum.

Lac igitur materiam est symbolum pure, sinceræ, utilis et commodæ doctrinae: haec enim nutrit animam, sicut lac carnem. Lac tale est doctrina legis divinae, quam olim docuit Moses, deinde Christus. Quocirca S. Augustinus in *Psal.* xxx, conc. 1: «Christus, ait, sapientiam suam ut lac nobis faceret, carne indutus venit ad nos.» Idem, *Psal.* lxxvii: «Lac, ait, significat gratiam; manat quippe ex abundantia viscerum maternorum, et misericordia delectabili parvulis gratis infunditur.» Et in *Psal.* cxxx: «Dominus, ait, noster Jesus Christus panis, se fecit nobis lac incarnatus, et apparetur mortalibus, ut in eo finiretur mors, et non aberraremus a verbo, credentes in carnem, quod factum est Verbum. Hinc creamus, ipso lacte nutriamur: antequam validi sisus ad capiendum verbum, non recedamus a fide lactis nostri.» Et inferius: «Sic nos Deus vult nutriti lacte, ut non ibi remaneamus, sed crescendo per lac ad solidum cibum perveniamus.» Idem, lib. *De Quantitate animae*, cap. xxxiii, tom. I, ostendens quam utile sit lac Apostolicae doctrinae, quam Apostolus Paulus parvulis se potum deesse predicavit I *Cor.* iii: «Quod alimentum, ait, accipere, cum quis a matre nutritur, utilissimum est; cum jam grandis est, pudendum; repere, cum opus est, miserandum; reprehende-

re aliquando aut odisse, sceleris et impietatis; tractare autem ac dispensare commode, laudis et charitatis plenissimum est.»

Hoc ergo lac doctrinae legalis et Evangelicae, avidè parvulo hauriendum a parentibus, tum corporalibus, tum spiritualibus. Ex adverso lac peccatorum sed illi contrarium, utpote veneno peccati infectum, omnino declinandum est, ac eane pejus et angue fugiendum. Sicut enim venenum lacti immixtum perniciosissimum est planeque lethale, tum quia cum lacte facile citoque permeat per totum corpus; tum quia lac, utpote liquidum et molle, totam veneni vim imbibit, ipsaque fit venenum: sic prorsus, si blanditiis et lenociniis suis virus peccati occulte misceat impii, illudque propinent juveni inexperto, et blanditiorum avido, virus hoc plane in totam juvenis animam penetrat, illamque infect et occidit: putat enim se lac quod videt, quodque ambit haurire, non virus quod non videt. Quocirca S. Augustinus *De Verbis Domini secundum Matth.* hom. 19, in fine: «Majorem praedam, ait, a viduabus blandimenta eliciunt quam tormenta;» fere enim omnes virgines et viduae, quae naufragium vastitatis faciunt, id faciunt illicite blanditiis, cum tormentis multa usque ad mortem resisterint, et etiamnum resistunt. Et S. Gregorius, lib. IV *Moral.* xxy, explicans illud *Jobi*: «Cur lactatus uberibus?» «Energicus animus, ait, ad quaedam se solatia false consolationis inclinat. Unde fit ut incessanter crescat culpa favoribus nutrita. Curari autem vulnus negligitur, quod dignum premio laudis videtur. Unde bene per Salomonem dicitur: Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis. Peccatores etenim lactant, cum vel perpetranda mala blandimentis inferunt, vel perpetrata favoribus extollunt. An non lactatur, de quo per Psalmistam dicitur: Quoniam laudatur peccator in desideriis animae suae, et qui iniqua gerit benedicitur? Difficile enim emendatur peccatum, quod linguis pravorum nutritur.»

Unde S. Bernardus, epist. 2 ad *Fulconem*: «Avunculus, ait, tuus querit animam tuam, qui jam perdidit suam; verba oris ejus iniquitas et dolus, etc. Blanditur, sed sub lingua ejus labor et dolor. Lacrymatur, sed insidiatur. Sperne blandimenta, contemne promissiones. Promittit magna, sed ego majora. Offert plura, sed ego plurima. Dimittes ergo pro terrenis caelestia, pro temporalibus aeterna.» Et epist. 78 ad *Sugerium*: «Blanda, sed periculosa laus, cum laudatur peccator in desideriis animae suae, et iniquus benedicitur.» Et inferius: «Veri isti sunt laudatores, qui ita bona laudare soleant, ut lactare in malis non noverint. Sunt enim ficti laudatores, veri autem detractores, quos Scriptura commemorat dicens: Vanus filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Hi plane sunt devitandi, juxta consilium Sapientis dicentis: Fili, si te lactaverint peccatores, ne ac-

quiescas eis. Habent ergo et lac et oleum peccatores suave quidem, sed venenosum, sed mortiferum. Molliti sunt, inquit, sermones ejus, hoc est adulteris, super oleum, et ipsi sunt jacula. Habet oleum et justus, sed misericordiae, sed sanctificationis, sed illiitiae spiritualis.» Et post nonnulla: «Querant sibi jam in parvulis Babylonis dulces, sed truces matres, quibus lac mortisemulgeant, quos blandis mulecant favoribus, ac flammis nutriant sempiternis. Nam Ecclesiae alumnus ex uberibus sapientiae lactis melioris expertus dulcedinem, jam in eo cepit crescere in salutem, jam et eo satiatus eructat dicens: Meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis. Et hoc ad matrem. Verum item gustato ac probato quam suavis est Dominus, ut vere patrem dulcissimum, ait ad ipsum: Quam magna multitudo dolcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te!»

Porro duobus modis, ait Dada, lactant peccatores eos quos decipiunt, quia aut ad facienda scelera blandimentis alliciunt, aut facta jam favoribus quasi laudabiliter acta sustollunt. Istae sunt Jamie, de quibus mystice dicitur *Thren.* iv: «Sed et lamie nudaverunt mammam, lactaverunt oculos suos,» ut ibidem exponit S. Hieronymus.

11. Si dixerint: VENI NOBISCUM, INSIDIATUR SANGUINI, ABSCONDAMUS TENDICULAS CONTRA INSONTEM FRUSTRA. — Sic et Aquila, Symmachus et Theodotus. Verum Septuaginta, si *advocaverint te dicentes: Veni nobiscum, particeps esto sanguinis, abscondamus autem in terram virum justum injuste; Vatablus, si dixerint: I nobiscum, insidias struemus sanguini, absconditi latitabimus contra insontem absque causa; Chaldaeus, abscondamur; Pagninus, abscondamus nos contra innocentem gratis; Syrus, abscondamus justo contritionem et perniciem; R. Levi, in lateribus abdamus et occultamus, «quod verum, inquit, quantumvis insontem e medio tollant, licet in eos vel alios nullam intulerit noxam.»*

Dat exemplum clarum et obvium praedonum, in quo ad oculos ostendit quibus artibus et lenociniis impii lactent et decipiant simplices. Sicut enim adulescentes, cum sua luxuriose abligiverunt, fieri fures et praedones, ut more solito licenter et deliciose vivere queant, ita R. Levi. Est mimices; praedonum enim voces et gestus imitatur et representat, quibus illi in suam societatem pellicere student adolescentes, proponendo eis multas praedandi illecebras. Prima est: «Veni nobiscum,» q. d. Non primus, non solus praedam invades, nos tibi duces erimus, tu nos duntaxat sequeris, aut comitaberis, ideoque sub alis nostris latitabis; nos enim et viribus et armis et animi prevalidi, te contra omnes viatorum incursum futuabimur. Ita nobiscum ages vitam liberam et licentiosam, ages quidquid volueris, delicate vives, non ex labore duro, sed ex rapto et obvio. Nos enim vivimus vitam libertinam, omnis jugi legisque expertem, ideoque felicem.

Secundo est: «Insidiemur sanguini,» id est vitae: haec enim consistit in sanguine; vel «sanguini,» id est ad sanguinem effundendum, ait R. Salomon, q. d. Non aperto Marte, indicto bello vel duello, viatores aggrediemur: hoc enim nobis durum et periculosum foret, nec sine nostrorum sanguine, caede et praeda potremur; sed in silvis, vel antris angulisque latitantes ex insidiis incautos, imparatos et inermes adierimus, itaque certo eos concienemus sine ulla nostrorum clade, vel strage. Unde idipsum iterant et exaggerant, addentes: «Abscondamus tendiculas contra insontem frustra.» Vox *tendiculas* non est in Hebraeo, sed subintelligitur in verbo *abscondamus*. Tendicula enim est laqueus, quem avibus et feris tendunt et abscondunt venatores, ut eas illaqueent et capiant. Simili modo hi praedones *tendiculas*, id est laqueos et insidias, strumunt viatoribus. Sic Cicero pro *Caelina* ait: «Tum aucupia verborum et litterarum tendiculas in invidiam vocant.» Efficaciores erant haec praedonum illecebrae, si verba omnia ex Hebraeo cum Vatablo veritas per futurum, *insidiabimur sanguini, abscondemus tendiculas, deglutimus vicium, etc.*

Magna ergo illecebra facinoris sunt insidiae et laterae, quae scelus quasi velant et contegunt, ut videatur non esse. Quod enim secretum est populo, videtur non esse: «Vitia, inquit Synesius, lucem fugiunt, tenebras amant, et ut securi latitant, sub terras ire solent.» Hinc latro dicitur quod a latere adoriatur; vel a latendo, quod latenter insidietur, ait Festus. Sic et fur a furvo, id est ab atris tenebris quas sedatur, nomen accepit.

Tertium illecebram suggerit *frustra*, quod primo Vatablus, Jansenius et alii passim vertunt, sine sua culpa, scilicet sine insonis noxa et merito. Unde Septuaginta vertunt, *advocet*, id est *injuste*. Verum hic sensus illecebram non ponit, sed elidit et infingit. Innocentia enim et innoxia vita viatoris arceat homines, etiam barbaros, a nocendo. Quocirca Emmanuel Sa respondet, *frustra* non a praedonibus dicit, sed a Salomone interloquente esse additum. Multo magis impertinens est aliorum expositio, q. d. Abscondemus illi tendiculas, sed frustra; Dei enim tutela et ope eas evadit is qui insons est et innoxius.

Secundo, apposite Cajetanus, q. d. Invademus insontem «frustra;» hebraice *gratis*, id est absque ulla causa, absque ullo litigio vel irratione; itaque eum occidemus improvidum, antequam se defendere queat, imo antequam sciat se suamque vitam peti.

Tertio, planior et nervosior oritur illecebra, si *frustra* referas ad *innocentem*, qui coheret, q. d. Ne dicas insidias has tendi «contra insontem,» Deumque esse innocentem vindicem; nos tibi asserimus ipsum esse insontem «frustra,» id est ipsum frustra studere innocentiae: Deum enim non curare an quis nocens sit vel innocens; sed

omnia permittere fortunæ et naturæ, qua fit ut qui fortior et sagacior est, uti nos sumus, infirmior et simplicior superet et deoret. Quare statuit Deum non defensurum insonsem, nec ejus innocentiam remuneraturum, imo permisurum ut in manus nostras cadat et pereat. Nec ergo innocentia, nec Deus cum futubatur a nostris viribus, adeo armatis et insidiosis.

Quarto, noster Salazar *frustra* exponit fraudulentem, dolose: sic enim dicimus frustrari hominem pro decepto et fallere, q. d. Abscondimus tendiculas frustra, id est fraudulentem et dolose. Verum hebraice est חַיִּים *chinam*, id est gratis, sine causa, quod procul abest a *frustra*.

Porro minus apte Cajetanus censet hos latrones vere non intendere, sed simulare tantum exhorret: igitur dicere se minatores duntaxat necem vitiori, ad hoc ut eum liberis spoliaret, ab eoque aurum extorqueant. Nam *insidiatur sanguini* clare significat eos meditari effusionem sanguinis, id est necem, sed per insidias; volunt enim eum spoliare bonis, sed secreto, ut nemo factum resciscat, ideoque eum occidere destinant. Si enim vivum dimitterent, is dimissus scelus et sceleris proderet, imo reos apud iudices peragaret: ut igitur hoc caveant predones, eum primo occidunt, deinde spoliunt. Scelus ergo, quia secretum, nihil estimant, et ludum jocumque lanistram vocant, ac sanguinem quasi aquam effundere se dicunt, imo jactant.

12. DEGLUTIAMUS EUM Sicut infernus vivente, et integrum (Chaldeus et Syrus, *innocentiam*; hunc enim significat quoque Hebræum תָּמִים *tanim*) quasi descendente in lacum. — Syrus, *in foveam*; Vatablus, *in voragine*. Hebraice est *torcular*, tritum de plane pereuntibus, imo perditis. Aliqui pro *infernus* vertunt *sepulcrum*, q. d. Deglutiamus eum sicut sepulcrum deglutit corpus nuper viventis, jam mortui. Tigurina, Lyranus et alii vertunt *barathrum* eodem sensu. Verum Hebraice שְׂחָל *school* proprie *infernum* significat, itaque hic constanter vertunt Septuaginta, Chaldaei, Noster, Vatablus, Pegninus et alii passim. Vide Delrio, adagio 197. Et major est energia in devotione inferni quam sepulcri: nam « infernus insatiablem cavā guttura pendens, » innumeros homines absorbet, et tamen perinde semper hiat, tot si nullum absorpisset (1).

Alludit ad Core, Dathan et Abiron, qui vii descenderunt in infernum, Num. xvi. Ad quoque pariter David, quem sequitur hic Salomon, alludit Psal. cxxiii, 3, dicens: « Forte vivos deglutissent nos, » q. d. Sicut hosce tres vivos absorpsit infernus, ita integri descenderunt in lacum in-

(1) Maurer, *deveremus* eos, insontes, ut *orcus* devoraret *viventes* (id est homines); et *integrus* illa, probos *deveremus*, ut devorarentur qui *descendant* in foveam. Nimis quæstia est Ewaldi versio, *deveremus* eos, ut *orcus*, *elcos*, *et* *getos*; et *integrus*, valentes *deveremus* eos, ut *qui*, etc.

fernale, ita pariter nos hunc deglutiamus vivum et integrum, ut nostram sceleris gulam humano sanguine expleamus.

Nota: *T* deglutiamus notat primo, aviditatem et voracitatem, q. d. Esurimus et sitimus insonis sanguinem, vitam et opes adeo avide, ut opelemus eum vivum et integrum glutire, sicut lupus integras vivasque gallinas deglutit. Unde S. Chrysostomus, hom. 9 in I ad Cor., ingluviem latronum describens: « Horum ora ferarum sunt, inquit, vel potius sæviore quam ferarum; avidius devorant, crudelius laniant, virulentius mordent. »

Secundo, notat facilitatem sceleris patrandi, q. d. Tam facile eum conficimus, quam facile infernus conficit homines. Ita Jansenius. Unde pro *deglutiamus* hebraice est נִלְכַּם *nillam*, id est *deglutimus* eo subito et facillime.

Tertio, notat occultationem sceleris. Solet enim pudor juvenes a scelere deterere. Hunc ergo abstergunt dicendo scelus fore occultum: se enim insonsem quoad corpus sepulturos in sepulcro, quoad animam vero transmissuros in infernum, ita ut nulla ejus pars, mentio aut memoria, que sceleris sit indicium, exstat. Unde Septuaginta vertunt, *deglutiamus eum sicut infernus extendens, et tollamus ejus memoriam de terra*. Est hæc ergo quarta peccati illecebra, quam impij proponant juveni, ut eum ad sui societatem pertrahant.

Est catachresis: *deglutire* enim ponitur pro plane perdere et occidere. Occisor enim morali estimatione usque loquendi videtur ob aviditatem iræ, invidiæ vel avaritiæ, haurire et glutire sanguinem et vitam occisi, sicut cetus glutit vitulum vivum et integrum. Unde illa phrases in Scriptura: « Gladius devorabit carnes, Percussit eos in ore gladii (os enim gladii est os occidentis gladio), de cruro occisorum bibet. » Ita Olympiodorus in *Catena Græcorum*: Phrasi Scriptura, ait, *deglutire* vel *abolere* idem est quod *funditus abolere*, prorsusque dejicere et superare. Qui et mystice sic exponit, q. d. impij: Deglutiamus vivum justum, id est, eum dejectum debellatumque in nostros amores transferamus, ita ut perinde ac nos aliquid nihil sapiat, aliud nihil scietur, aliud nihil ambiat, nisi terrena et tartarea, idque vivus, id est sciens et volens. Sic possessionem ejus, id est omnes quos Christo lucificerant, pessumdabimus. Sic et Evagrius et Polychronus ibidem.

Est quoque metonymia: deglutiri enim dicuntur homines cum eorum opes, fruges et cibi, ex quibus pendebat eorum vita, deglutiantur. Unde parabolyce, inquit Jansenius, notantur hic presides, monopolæ, usurarii et similes, qui suis artibus et fraudibus rempublicam et miseros explant per monopola, usuras, iniquos contractus, etc., qui quo sint fortiores, in suam societatem multos pertrahere student. Hinc illud Psal. xiii, 4: « Qui devorant plebem meam, sicut escam panis. » Et Jerem. ii, 3: « Omnes qui devorant eum. » Et Marci xii, 40: « Qui devorant domos viduarum. »

Nota: *quod* aiunt impij: *Sicut infernus*; cum potuissent dicere: *Sicut lupus, sicut cetus*. Quid enim homines sceleris et infernales aliud, quam scelus et infernum cogitent, loquantur, operentur? Jure ergo se inferno comparant, ut pote quorum tanta est cum inferno vicinitas et cognatio, eoque facile omanant se in infernum ituros, utpote quem suis sceleribus deberi non ignorant. Tanta est vis conscientie, etiam impie.

Denique hæc maxime ad Judæos occisores Christi, qui insonitum fuit innocentissimus (ejus enim sanguinem vitamque sitierunt, et glutierunt quasi lupi et leones infernales), pertinere, de eisque prophetice esse dicta et predicta, censet S. Augustinus, lib. xvii *De Civitate*, cap. xx. Hieronymus, Beda, Hugo, Jansenius et alii passim. Unde Septuaginta et Noster vertunt in singulari, *deglutiamus eum*, esto in Hebræo sit plurale *eos*. Simile est Sapient. ii, 12, quod citat quoque et de Christo explicat S. Augustinus loco jam citato.

13. OMNEM PARTIOSAM SUBSTANTIAM (Symmachus *divitias*, id est *divitias*; Septuaginta *κτῆνος*, id est *possessionem*) REPERIEMUS, IMPLEBIMUS DOMOS NOSTRAS SPOLIIS. — Est hæc quinta, eaque summa peccati illecebra, q. d. Occiso hero invadimus ejus armaria et sarcinas, in eis sine labore illico reperiemus aurum, argentum, gemmas et quaslibet res preciosas, quibus quasi spoliis domos nostras replerimus. Hebræum enim מְלִיץ *melyz* significat implere duntaxat, non evacuare vel evertere, ut norant omnes hebraice periti. « *Omne*, » id est omnis generis, ut vertit Vatablus: est enim distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum, quam vocant logiei. Efficacius vertant Septuaginta, *omnem possessionem pretiosam replebimus domos nostras spoliis*, id est *occupamus, vel recipimus: impleamus domos nostras spoliis*, q. d. In prompta est optima præda, qua nos nostrosque sine labore ditemus, tantum eam recipere et occupare oportet, ulterio nobis offertur, sponte nobis in manum se dat, imo in sinum nostrum incurrit; aperiamus eum, ac tantas opes acceptemus. Singula verba habent pondus et emphasis, q. d. Non aliquam, sed omnem; non qualem qualem, sed pretiosam; non transeuntem, sed solidam substantiam; non magno labore vel pretio comparabimus, sed altro oblatam reperimus, eaque tanta est, ut non solum nos, sed et liberos, uxores domosque nostras illa simul non ornaturi, sed prorsus repleturi.

Similem illecebræ fucum peccatori objicit dæmon, caro et mundus, cum eum ad superbiam, avaritiam, gulam, aliunde scelus sollicitat; quidquid enim in peccato speciosum est et sensibus gratum, homini objicit; quidquid vero in eo deforme est, periculosum et noxium, ut periculum infamie, carceris, vitæ, gehennæ, etc., sublicet et occultat.

14. SORTEM MITTE NOBISCUM, MARSUPIUM UNUM SIT OMNIUM NOSTRUM. — Hebraice, *sortem tuam cadere*

fac in medio nostri: locutus unus erit omnibus nobis; Tigurina, *sortem nobiscum*; Vatablus, *consors noster sis*; Septuaginta, *sortem mitte in nobis, et marsupium unum sit nobis*. Ita Complutenses. Adhuc Romani, *communem crumenam possidemus omnes*. Verum, ut fidem noiant, hæc verba videntur esse altera interpretatio sententiæ jam positæ: « Marsupium unum sit nobis. » Sic Jadas communitate cum Judæis marsupium habuit, Act. i, 13, inquit Evagrius in *Catena Græcorum*. Qui et mystice addit impios cum demonibus habere fœdus, et communitate marsupium iniquitatis, ideoque et communitate marsupium damnationis in gehenna cum eis habituros. Sic et Georgius ibidem: Sors, inquit, est recta voluntatis electio justaque actio, q. d. Missa sancta et illa illa conversatione, qua usus es hactenus, conspira nobiscum ad liberam et licentiosam. Verum hæc mystica sunt.

Ad litteram ergo primo, sensus est, q. d. Subi nobiscum communem fortune aleam; sors tua sit sors nostra, ut et unum nobis omnibus sit marsupium, in quod injiciamus quicquid prædæ fuerimus, q. d. Communis tibi nobiscum erit omnis præda, commune omne lucreum. Ita Jansenius. Unde aliqui sic vertunt, *sortem tuam dejicies, vel mittes inter nos*, id est particeps eris omnium que nobis prædando comparabimus.

Secundo, q. d. « Tuam sortem, » id est, tuas opes commisit cum nostris, ut communis sint omnium fortune et loculi. Hoc enim exigit lex societatis æquetæ, qualis est inter prædones federatos (1).

Est hæc sexta sceleris illecebra, nimirum communio prædæ opum quas habent socii predones. Ubi recte notat noster Salazar verba hæc videri speciosa, sed dolum continere. Sævi enim et dolosi isti latrones, juvenem simplicem satagentes bonis spoliare, suadent, ut ea, que habet, in commune conferat, ut eum primum contulerit, ipsi abripiant. Fursum ex communione loculorum tacite inculant ad communionem scelerum: ex illa enim hæc sequitur, imo illa ob hæc fit et induit. Quare hic verum est illud elegans Hebræorum proverbium מְלִיץ בָּכֶם בָּכֶם *melyz bachis, baccis, baccas*, id est in loculis, in poculis et in flammulis, sive in ina; supple, cognoscitur indoles et ingenium hominis: Hebræum enim מִלֵּךְ *milch*, quo utitur hic Salomon, significat loculos, crumenam, marsupium, sacculum, in quem pecunie quælibet injiciuntur, ut asservantur et custodiantur. Igitur qui communem cum prædonibus habet bursam, est omnium prædonum et scelerum, que ipsi per hæc bursam communem committunt, sit reus et particeps: perinde ac primi Christiani olim, et Religiosi nunc omnia sua in commune conferentes, particeps fiunt omnium bonorum operum, quas per

(1) Sensus: Sortem tuam et mittas nobiscum, unam crumenam erit nobis omnibus.

hanc communionem opum, vitamque communem et societalem efficiunt. Plus enim valet efficitque nimis, aequae ac homo, sive plus, sive minus, in societate multorum sibi similibus, quam si solus sit: perinde ac cifra 0 sola nil valet, sed si eam subnectas unitati, facit decem; si denario, facit centum; si centenario, facit mille, et ita consequenter, juxta illud *Ecl. iv. 9*: «Melius est duos esse semel, quam unum: habent enim momentum societatis suae,» etc. Vide nostrum Hieronymum Platam, libro I *De Bono status Relig.* cap. xxvii.

Aliter Baynus, *q. d.* Capta praeda sortes jaciemus, et quod sorte obigerit tibi, id dabitur. Sin aliter mavis: «Marsupium unum sit omnibus nobis,» id est, omnia in commune conferamus, ut communes sint loculi, communis mensa, communes expensae, communis vita, ita ut altero alter nihil magis habeat, ait R. Levi. Sic et R. Salomon Isacides, *q. d.* Si voles, nobiscum spolia pariteris; si etiam magis placebit, sociali communique marsupio nobiscum vives.

Apoc.
ges pres.
dum.

Porro dementia eorum qui sociis animantur ad scelus, appositio piscium duorum apologo representat Cyrilus, lib. II *Apologorum Moralium*, cap. xvii. cui titulus: *Contra superbentes ex canicorum multitudine, quibus etiam animantur in malum.* «Piscis quidam septem ordinibus dentium armatus, cum vidisset alium piscem gladiati oris armatura munum, dixit: O utinam nature illius mirabilis ars, que tam disparibus formis, vena sapientiae cuncta fudit, mihi satis intus dentibus armato, habeat etiam deforis fortitudinem addidisset! Cui alius: Quid, inquit, ageres eo gladiolo? Mox ille: Illud quod cum meo dente facio. Quo audito, alter subjunxit: Postquam certe velles eo uti in superbiam et ad praedam, carcere tibi eo est melius quam habere. Praestat enim privari bono, quam uti in malum bono. Male enim voluntati licentia iniquitas est. Complect enim hujusmodi habita tanto iniquitatem ceterius, quanto hanc agere sperbat avidius. Et propter hoc sulphur rogo, et gladius fatuo et iniquo, quid expectatur inde, nisi ira, saevitia, violentia atque praeda?» Deinde id ipsum novo ursi et bovis apologo confirmat: «hanc ergo (ne turberis charissimus) illud quod olim bos urso fixit cornua appetenti: Amice, bona sunt cornua, sed non tibi. Quin imo longe melius esset tibi postquam naturalibus armis abuteris, ut omnino dentibus privareris. Cum enim tuum cor sevirerit iracundia, vires deficerent; et cum sanguinem alius venter apporet, dens nequitiae deesset, et sic facultatis oratio, aut iniquitatem corrigeret, aut sopiret. Quin etiam potestatis subtractio saepe iram in mansuetudinem verteret, et in virtutem quidem necessitatem mutaret. Attamen cordi pessimo debet deesse organum tam armatum. Potestas enim superbiendi suscitatur ausum invadendi, et mox quemlibet actum preparat

nocendi, et quantum potest complet effectum male faciendi. O certe miserum, qui peccare libet, quia ad facinus se armat! vah, qui amicitiam vel potentiam omnia vincens trahit in superbiam, aut praedam, aut violentiam! Illic profecto bonum malum est, et amicitia fit inimicitia, lux tenebra, potestas clementia, et dira calamitas fit fortuna. Quibus elucidatis secessit.»

15. FILII MI, NE ANIBLES CUM EIS: PROHIBE PEDEA TUUM A SEMITIS FORUM. — R. Levi: «Ne vel una vice tantum, ait, cum illis iter habeas, ne illorum scelerata exempla in animum demittas,» *q. d.* Adeo noxium et pestilens est praedonum commercium, ut non tantum cavenda sit societas cum eis, et sors communis jam dicta; sed ne quidem ambulandum sit cum eis, nec commune iter cum eis habendum; idque primo, quia iter eorum tendit ad latrocinia et rapinas: qui ergo iter cum eis init, pergit cum eis ad latrocinia et rapinas; imo esto ipse id nescit, tamen data occasione facile praedationis vel rapinae aliquis fit particeps, qua inescatus discet furari et praedari, habitumque furandi et praedandi induet, quem postea dedisere et deponere nequit: inheret enim et serpit instar gangraenae furandi consuetudo, uti docet B. Antiochus, *hom. 41*. Hanc rationem innuit Salomon cum subdit: «Pedes enim illorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem.» Hujus rei rarum est natura exemplum et symbolum in lupo, cuius rapendi et nocendi tanta est vis et noxa, ut scribat Plinius, lib. XXVIII, cap. x, vestigia lupi ab equo calcata, illi afferre torporem et noxam: perinde ac torpedo pisculus manum piscatoris torpidam efficit. Tanta est societatis vis et contagio (1).

Secundo, quia cum eis versari et ambulare, est infame et probrosum. Audit enim cum eis versans socius furum, comes latronum, id est fur et latro.

Tertio, quia cum praedonibus ambulans in perpetuo versatur metu et periculo, ne aut ab ipsis ob avaritiam, iram vel vindictam occidatur; aut certe a iudicibus caeterisque, qui praedones insectantur, capiatur, et publico supplicio quasi fur et latro afficiatur, uti in Belgio subinde factum vidimus. Illic sumpsit gnomen suum Ben Sira *alphab. 1*, littera *pe*: «Averte faciem tuam a sociis malis, ne habeto cum eis iter. Cohibe pedem tuum ab eis, ne capiaris reti ipsorum.»

16. PEDES ENIM ILLORUM AD MALUM CURRUNT, ET FESTINANT UT EFFUNDANT SANGUINEM. — SYRUS, festinant ad oppressionem. «Malum» accipe, primo culpe. Unde Septuaginta vertunt, *malitiam*, *q. d.* Praedones currunt ad latrocinia et rapinas quasi ad optima spolia.

(1) Hic est apotosis. *Fili mi* cum emphasi quadam repetitur e vers. 10, ut lector repetita hae compellat excutatus, ad paternam illam, quae sequitur, dehortationem eo magis attendat.

Secundo, accipi potest malum pennis, *q. d.* Praedones praedando ruunt in suam perniciem, currunt ad malam crucem: haec enim eos expectat. Ita R. Salomon Isacides: «Decurrunt illi, ait, ut sui exitii sint artifices, adeoque in rerum ignoratione versantur, ut id non animadvertant.» Prior sensus magis genuinus est; sequitur enim: «Et festinant ut effundant sanguinem,» scilicet alieum: esto Salazar explicet suum, *q. d.* Ipsi occasione praebet, ut sanguis ipsorum effundatur per iudices, quorum est plerumque fures et latrones. Illic rursus sumpsit gnomen suum Ben Sira, *alphab. 2*, litt. *resch*: «Procul recedo a vicinis malis, et ne annunceris societati eorum. Nam pedes eorum ad malum currunt, et preperant effundere sanguinem.»

17. FRUSTRATA AUTEM JACITUR RETE ANTE Oculos PENNATORUM. — SYRUS, ante aves; Chaldaeus, ante volucrum pennatas; Arabicus, retia non extenduntur altis tyrannice, vel cum tyrannide. Aves enim non advertunt ad quid retia sint expansa; unde nihil formidant, sed ad escam, quae juxta retia jacet, avidae advolant, inquit R. Salomon Isacides: ita impii quod abripiunt, intuentur, cum inquam: Omnem substantiam pretiosam reperimus; verum retia, quibus inambulabant, non pervident, juxta illud: «Immisit in rete pedes suos,» *Job. xviii. 8*. Hinc dicitur frustra jacti, respectu avium et impiorum, quia ipsi licet videant rete sibi jacti, illud tamen non cavent, nec fugiunt: frustra ergo jacitur illis, cum nullum ex ejus visu commodum, sed incens damnum, percipiunt.

Frustra
jacitur
rete pen-
natis.
Epinou.

Porro haec sententia a variis varie exponitur: *Primo*, Cajetanus et noster Mariana, *q. d.* Sicut rete vitentibus avibus frustra expanditur, nam continuo avolat: sic plerumque artes nocendi, et insidiae furandi praedandique deteguntur, tum quia divites eas indagant, ut se suaque tuteantur; tum quia Deus pius protegit, ut evadant incolomes. Dei ergo protectio, aequae ac justorum virtus et justitia, justis pro penis est.

Secundo, R. Levi: *Frustra*, inquit, id est sine culpa et noxa avium, tenditur eis rete, *q. d.* Sicut aucupes innoxii avibus tendunt retia: sic praedones illi innocentibus strunt insidias.

Tertio, noster Salazar tres ingeniosas offert expositiones. *Prima* est: *Frustra*, inquit, id est dolose, tenditur avibus rete: sic praedones dolose insontibus tendunt insidias. Verum Hebraeus *chinam* significat gratis, *frustra*, immerito, non dolose. Et latine, licet apud priscos nonnullos *frustra* habere sit idem quod frustrari et decipere, tamen nullum scio classicum scriptorem, qui *frustra* nudum pro dolose usurpet. *Secunda* est, sententiam hanc legendam esse per interrogationem, hoc modo: Frustratae jacitur rete ante oculos pennatorum? *q. d.* Minime vero. Nam quantumvis libere per aera pennatae aves ferantur, aliquando tamen sese ad terram demittunt, et

cassibus implicantur. Cum igitur aves libere aucupum dolis captari soleant, haud sperent illi fures et praedones se evasuros, quantumvis liberi sibi videantur: tandem enim instar avium capiunt et strangulantur. Verum Latini codices omnes, aequae ac Graeci et Hebraei, hanc sententiam legunt assertive sine nota interrogationis, idque exigat *autem*, quod habent Latini, et *resch*, id est enim, quod habent Graeci. *Tertia*, quam caeteris praefert, est opes quas praedones abripiunt, hic comparari avibus pennatis, *q. d.* Frustra praedones sperent se opibus furto raptis ditandos, aut se iis diu fructuros, quia opes male partae sunt quasi aves alatae, quae ab injusto possessore avolant, eumque eludunt, juxta illud cap. XIII, vers. 5: «Ne erigas oculos tuos ad opes, quas non potes habere,» scilicet justis, «quia facies tibi pennas quasi aquilae, et volabunt in caelum.» Hic sensus sane ingeniosus et subtilis est, ideoque magis symbolicus quam literalis videtur, praesertim quia ad litteram videntur hic homines comparari avibus, non opes.

Quarto, Beda, Lyranus, Hugo, Dionysius, Janenius, et alii passim hanc sententiam et parantiam ad precedentia referentes, sic plane et clare explicant, *q. d.* Fili, cave praedonum illecebras; imitare aves, quae viuentes rete sibi tendi, illico avolant, juxta illud Ovidii: «Quaeque nimis patient retia, vitat avis,» Ita ergo et tu hisce nimis monitis instructus, statim eorum retibus te expedi et avola, praesertim illis caelestibus, scilicet timore et amore Dei, in caelum.

Unde S. Gregorius libro XVI *Moral.* cap. X, in fine: «Frustra, ait, jacitur rete ante oculos pennatorum. Pennati quippe sunt honorum spiritus, qui dum ad altiora per spem veritatis evolant, apposita pravorum hominum deceptionis reticula declinant.» Et Salonus: «Frustra, ait, rete, id est laqueus diaboli, objicitur sanctis et electis viris; quia facile superare possunt insidias diaboli, qui suam conversationem habent in oculis.» Audi et Lyrannum: «Frustra, ait, laqueus persecutorum, aut mortis tenditur electis qui pennas habent spei, charitatis et aliarum virtutum, quibus et caelestia dum vivunt, desiderant, et post mortem contingant. Habent et oculos mentis, quibus mala quae patiuntur, transiunt; et bona, quae merentur, mansura in aeternum provideant; et reproborum superbiam finiendam, tormenta vero in aeternum mansura.» Nimirum viri spirituales sunt mystice quaedam aves oculos considerationis habentes, quibus retia demonum videant, et pennas auxiliorum caelestium, et cooperationis propriae, quibus laqueus auferant. Quare frustra demon ante illas laqueos obzandit, «uos resistentes suae nequitiae non potest ad se pertrahere. Unde S. Bernardus, serm. 52 in *Cantic.*, per pennatos accipit contempnativos et exstáticos. «Frustra, ait, jacitur rete ante oculos pennatorum. Quid enim formidatur luxuria, ubi nec vita sentitur,

pennas
sunt
Suedi.

Excedente quippe anima (in ekstasi), etsi non vita, certe vite sensu, necesse est etiam ut nec vita tentatio sentiat. Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam? Hic sensus uti communis, ita planus et probabilis est. Tantum illi obstat quod plerumque aves non fugiant retia, inque retibus capiuntur ab aucupe, ut passim fieri videmus.

Quocirca quintus, et quarto fere contrarius sensus, isque profundior et involutiior, sed conformior Hebraeo et Graeco, est Hebraeorum, qui hanc paronomiam non ad praecedentia, sed ad sequentia referunt: Hebraeum enim כִּי אֵי , id est quoniam, autem, porro, verum enim vero, significat hic novam incipere orationem, similitudinem et parabolam, quae applicatur et explicatur vers. seq. 18 et 19. Nam pro ipsi quoque hebraice est כִּי אֵי הֵנּוּ , id est sic ipsi (γ enim cum copulat similia, idem valet quod sic), ubi clarum est essa redditionem, sive explicationem similitudinis de reti et avibus, paulo ante proposita. Rursum כִּי אֵי הֵנּוּ , etc., est postparabola, quae parabolam retis et pennatorum clare ipsi praedonibus applicat et explicat: solet enim Scriptura et Christus in Evangelis, parabolas et similitudines a se propositas mox applicare et explicare in postparabola, uti parabola invitatorum applicat et explicat subnectendo: « Sic omnis qui se exallat humiliabit, et qui se humiliat exaltabitur, » *Luce*, xiv, 11. Et parabola operatorum vocatorum ad vineam applicat dicens: « Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi: multi enim suat vocati, pauci vero electi, » *Matth.* xx, 16. Idem videtur est in parabola pastoris requirentis ovem perditam, *Matth.* xvii, 14; et servi nolentis dimittere debitum conservo, ibidem vers. 33; et seminantis ea seminis, *Matth.* xiii, 49 et 37. Sensus igitur est, q. d. Fili mi, cave ab istis praedonibus, quia ipsi in suam et tuam perniciem scientes et volentes ruunt. Ipsi enim tendunt quidem aliis retia et insidias, sed Deus illa ipsa retia ipsismet tendit, eaque convertit in perniciem ipsorum, ut iis quasi aves rapaces (hisee enim, utpote noxiis maxime tendi solent retia, aequae ac feris noxiis, ut apris, lupis, etc.) capiuntur. Sicut enim frustra tenditur rete avibus, frustra, inquam, quoad aves, licet non frustra quoad aucupes, eo quod aves ita stolidae sint, ut licet retia expansa videant, tamen non cogitent ea sibi tendi, ideoque ad escam iuxta rete sparsam advolent, itaque reti involvantur et capiuntur: sic pariter praedones isti, etsi videant sua retia, praedas et caedes passim detegi, ac periculum esse ne ob ea a iudice, vel a vicinis oppidanis, vel a viatoribus capiuntur et plectantur; tamen ipsi ita insipientes et stolidi sunt, ut ill non eurent, sed continue furari et praedari pergant, quo fit ut scientes et volentes in sua praedarum retia ruant, atque ob illas capiuntur et suspendantur. Sic explicat R. Salomon Isacides initio citatus, et noster Emmanuel Sa. Sensus est,

inquit, q. d. « Ut aves in rete cadunt ante ipsas expansum, sic isti videntes perniciem pereunt. » Sic dicimus vulgo: Frustra gladium vel furcam minaris latroni, quia ipse eam non curat, nec fore eam praedari cessat; rete enim hic est quasi furca avium. Hoc voluit Septuaginta, illoque vertunt negative, ut explicent vim vocis Hebraeo *chinnam*, quae ambigua est, et nunc privationem fructus vel effectus, nunc privationem culpa significat, ideoque nunc idem est quod frustra, sine fructu vel effecta, nunc idem quod sine culpa, immerito, injuste. Noster prius significatum secutus, vertit frustra. Estque pulchra antithesis ad id quod dixit vers 11: « Abscondamus tendiculas contra insontem frustra, » q. d. Praedones isti censent, dicuntque justum frustra et sine spe mercedis colere iustitiam. At errant, quin vero ipsimet potius frustra sunt injusti, ipsi frustra injustas praedas et caedes exercent: quia nullum ex iis fructum capiunt, nisi rete, quo capiuntur, et laqueum, quo suspendantur. Septuaginta vero utrumque significatum complexi sunt. Utrumque enim significat אֵי ; q. d. Sicut avibus rapacibus אֵי , id est frustra, ostenditur rete, quia ipse illud non curant, nec cavent; at non אֵי , id est non injuste, non sine culpa, quia ipse suis furis et rapinis meruerunt laqueum: sic pariter praedonibus istis אֵי , hoc est frustra, ostenditur praedarum rete, id est supplicium et furca, quia ipsi eam non curant, nec cavent; at non אֵי , id est non immerito, non injuste, quia ipsi suis praedationibus eam meruerunt. Igitur quod ait: « Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum, » est proverbium significans frustra impis ostendi supplicium, frustra furibus comminari carcerem et patibulum (1). Sic enim illud explicat Salomon dum subdit:

18. Ipsi quoque (Hebr. et ipsi, id est sic ipsi) contra sanguinem suum (minus עַוְוֹ Tigurini, Aben-Ezra, et R. Levi pro suum vertunt *illorum*, scilicet avium) insidiantur (quia insidiae eorum ducent eos ad necem et sanguinis vitioque effusionem, dum propter eas saepe temporalem, semper eternam mortem incurrunt. Unde explicans addit) ET MOLUNTUR FRADES CONTRA ANIMAS SUAS, — q. d. Fraudentur fraudes contra animas suas, — q. d. Fraudentur, quas moluntur aliis, recedunt in ipsorummet animas, dum eis periculum mor-

(1) Umbreit et Ewaldus: Quomodo rete frustra expansum est in oculis avium, id est, quemadmodum aves se induunt in rete licet ante oculos ipsorum expansum, ita insidiosi isti homines, qui aliis perniciem parant, in exitum ruunt non animadversum. Quarta interpretatio, ait Maurer, nulla satis apta est. *Ita expansum in oculis omnium avium* non est rete expansum palam, spectantibus omnibus avibus, sed expansum ita, ut ejus escam animadvertere omnes aves possint, ut in oculos cadat ejus essa omnium avium, ita ut hic prodeat facilissimus aptissimisque huius et vers. 18 sensus: Frustra isti scelerati insidias ponunt p̄is (vers. 11) quam possunt plurimis (vers. 17): nemo illorum capitur; sed capiuntur ipsi, ruunt ipsi in exitum quod parantur aliis (vers. 18).

is praesentis et aeternae creant: et enim moluntur ignificat non intentionem praedonum: non enim intendunt procurare sibi crucem; sed effectum; et consecutionem, puta supplicium, quod ex scelere eorum sequi natum est. Et mox:

19. SIC SEMITA OMNIS AVARI ANIMAS POSSIDENTIUM RAPIUNT. — Est epiphonema, et postparabola sive applicatio parabolae, q. d. Sicut aves advolantes ad escam in reti propositam eo implicantur et capiuntur: sic semita, id est actiones, puta furta et praede, quae avari isti praedones committunt, animas eorumdem, qui illas possident, capiunt et rapiunt, dum propter illas rapiuntur ad carcerem, indeoque ad patibulum. « Avaritia ergo occidit animam, et saepe corpus avari. » Unde pulchre Aben-Ezra: « Quae rapina sublata sunt, inquit, raptores ipsum rapiunt. » Hinc Syrus et Chaldaei vertunt, sic sunt via operantium iniquitatem, et cadunt dominorum suorum captivi. Furta ergo sunt retia, quae ipsomet fures illaqueant, et iudicii capiendos offerunt. Ita Vatablus. Sicut, inquit, aves tametsi sparsum rete ante se videant, non propterea avolant, et periculum effugunt, esse nimirum attente, illisque est exitio ea esca: sic pecunia ei solet esse auctor necis, qui furto aut rapto est eam consecutus (1).

Confirmat hunc sensum experientia, qua videmus aucupes non frustra tendere retia avibus: nam eo plurimas capiunt; aves enim plerumque exceptis passeribus, cum sint simplices et stolidae, nesciunt rete sibi in laqueum parari, unde ad illud secure advolant. Idem praedones advolant ad suas praedas, quibus capiuntur. Dices: Aves cum vident ante se jacere rete, avolant, esto cum jam iactum est, ad praedam revolent. Respondeo: Avolant non ob rete, sed ob motum et sonitum, quem facit aucups jaciendo rete, quemque aves vident et audiunt, sicut avolant si quis alium quemvis strepitum motumve excitet. Rursum, quae propinque sunt avolant, non quae remote. Denique hebraice non est praesens אֵי זָרָה , id est jacitur, sed praeteritum אֵי זָרָה מֵעֶרָה , id est iactum, vel expansum est rete. Porro apte praedones comparat cum avibus pennatis, hebraice כִּי אֵי בְּכַף בְּאֵל קָרָפֶה , id est dominis ala, vel pollicentibus ala, hoc est egregie alatis, ac in volando velocibus et strenuis, quales sunt aves rapaces, quae deinceps aduncos habent pedes, aequae ac rostrum, ad praedam comprehendendam. Hae enim partim natura, partim continuo usu et exercitio velocissime et fortissime in praedam involant. Idem faciunt praedones.

Quocirca Auctor *Catenae Green*, cum Septuaginta legens, *hanc enim frustra retia alatis tenduntur*, sic explicat, q. d. Non injuria, inquit, sempiterni ignis supplicium praeparatum est illis, sed equis-

(1) In Hebr. est, sic sunt *vite*, id est, hae est sors omnis rapientis rapinam, seu inhiantis lucro; vitam Dominici filius, rapina vel lucr, aufert, scil. rapina vel lucrum.

sima ratione: utpote omnis generis malorum et flagitiorum magistris, et ducibus pessimisque consultoribus. Retis nomine multiplex animarum poena ad alarum, hoc est iustorum male evolorum, interitum et extinctionem ordinata denotatur. Pennatorum autem voce insinuantur homines animi fastu, alisque superbiis usque ad nubes volantes; vel certe homines, qui alis sublatis ab impiorum consortio, stivelat, sejungere sese possunt. Hae ipse.

Igitur deterret Salomon juvenem a societate praedonum, eo quod eorum insidias diu latere nequeant, sed tandem prodantur, itaque eos illaqueant et perdant: quare stultus esse, qui hisee laqueis sese ingerunt. Et hoc significat adagium: « Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum, » q. d. Frustra furaci et stolido praedoni minaris crucem si furetur, frustra ei ostentas patibulum: ipse enim ita praede est avidus et assuetus, ut impotenter et stolidus in periculum crucis et patibuli sese coniciat, inserat et inferat. Similes paromiae sunt haec: « Turdis viscum sibi egerit; » ex excrementis enim turdi fit viscus, quo ipse capitur, « Captantes capti sunt. Sibi parat malum, qui alteri parat. Nemo laeditur nisi a seipso. Sibi malum reperit. Paecem bibit, qui vinum. Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet: et plaga dolosi dividit vulnera. Et qui foveam fodit, incidit in eam: et qui statuit lapidem proximo, incidit in eo: et qui laqueum alii ponit, peribit in illo, » *Ecclesi.* xxvii, 28; vide ibi *glossa*.

Hanc gnomem iuxta commentum puriorum expositionem paulo ante recensitam, apologeti corvi et vulpis festivo illustrat, et quos exhilarat Cyrillus, lib. I *Apolog. Moral.* cap. v, cujus titulus est: « Dum mortalis es, time ubique et semper. » Corvum famelicum, inquit, circumcirca voltitante vulpes aequae famelica in antro latitans contemplata, ut eum ad se rostro ferendum alliceret aperietque pedibus extensus procutit quasi mortua, et corvus dolum metuens, astute peccus vulpis aspiciens, ex ejus respiratione et motu deprehendit in vulpe vitam et fraudem. Quare « ore sumpti hapiilo, ipsum super aurem jaecentis projiciens, dixit: Scto non minus vidisse corvinum oculum, quam vulpinum. Nam si tuus subtiliter comperit famem meam, et meus oculus rimitus est fraudem tuam; sed ut amplius dicam, pluries oculum foedi sei jaecentis. Ad haec vulpes tenui respondens ait: Egoque saepius leta collum tenui descendens ait. Tunc corvus subjungit: Uquid haec facere voluisti? an putabas minus me tolerare posse esurim, cumet magis sobrietatis me relevet? nam erapula gravat, sobrietatis tollit mentem; et ut magis te arguam, nimis offuscet prudentiam fraus furibunda. At illa querulo dixit: Dudum haec didisti, sed plus novi, ut quandoque bonus dormitat Homerus, id est Philosophos. Nam non semper ingenium rutilat, nec pari modo mentis est validitas semper apta. Siquidem ~~etiam~~ praedicti perire

Apolog.
grius vige
latius

quam plurimi, et parum gnaris sepe diligenter salutis fuit. Sic serpens callidus negligentia perit, et mus vigilantia angulam mulieris astutioris effugit, ac frustra jecit rote ante oculos penatorum (*Prover.* 1, 47). Sed si scire volueris

quare tibi fraudis laqueos tetenderim, discere quoniam inter fures, cum possibilitas aderit, non est fides. Vade igitur, et donec mortalis es semper time, et ubique timens circumspicere attendas. Quo dicto, divisi sunt. »

TERTIA PARS CAPITIS

SAPIENTIA OMNES AD SE INVITAT, VENIENTIBUS MAGNA PRÆMIA, RECUSANTIBUS INGENTES PENAS INTENTANDO.

20. SAPIENTIA FORIS (Septuaginta; in exitibus) PREDICAT, IN PLATEIS DAT (SYRUS, exaltat) VOCEM SUAM. — Septuaginta *ἐπισημαίνω* ἔγω, quod Complutenses vertunt, *audaciam sermonis habet*; Romana, cum libertate agit, liberam scilicet emitit vocem.

21. IN CAPITE TURBARUM (Pagninus, *tanuluantium*) CLAMITAT, IN FORIBUS PORTARUM URBIS PROFERT VERBA SUA. — Pro sapientia hebraice est *חכמות* *chamot*, id est sapientia in plurali, quia licet sapientia complexa sit una, evoluta tamen est multiplex; multas enim continet partes, dogmata et praecepta. Ob amplitudinem ergo, æque ac majesticam, sapientia usurpat nomen plurale, perinde ac Deus hebraice in plurali vocatur *Adonai*, id est Domini, quia ipse est Rex regum et Dominus dominantium; et *Elohim*, id est iudices, vel gubernatores, quia ipse est iudex iudicum et gubernator gubernatorum. Imo per «sapientiam» hic accipi potest ipse Deus sapientissimus, ut mox dicam. Sic *Job* cap. xi, vers. 40 et 20, elephas ob vastitatem corporis vocatur pluraliter *behemot*, id est bestia, quia instar multarum bestiarum est. Addit Vatablus: Utilit, inquit, plurali, eo quod sapientia a multis doceatur, scilicet a Mose et Prophetis.

In foris opponitur voci insipientium et impiorum, qui in angulis et domibus secreto sua vena sparquant, dicentes: « Veni nobiscum, insidiamur sanguini, » vers. 11: insipientia enim et impietas male sibi conscie fugiunt lucem, quarunt latebras; sapientia vero et sapientes de veritate confisi et audaces, libere et publice aperta fronte et clara voce in plateis predicant. « Foris ergo et in plateis, » id est palam, ubique et apud omnes predicat. Hebraeorum enim *רורב* *reheb*, et Græcorum et Latinum platea, a latitudine dicitur, idemque est quod lata. Unde mystice Salomus: Sapientia, inquit, id est Christus, predicat in plateis, id est in latitudine orbis, gentiumque omnium. Arcelus R. Salomon: Foris, inquit, id est in scholis.

Pro predicat hebraice est *ררנה* *taronna*, id est jubilat. Jubilus significat tum lætitiarum, tum suavitatem, tum claritatem predicationis sapientie. Unde Vatablus vertit, *voce prestrepit*; R. Levi, *voce suam extollit*; Aben-Ezra, *clamat, et ut prece iasonat*; alii, *elato sublimique voce vocat*. Radix enim *ררן* *ranan* significat exclamare ex lætitia,

ovare, acclamare, gratulandi causa vociferari. Septuaginta vertunt *ἠνεμοῦσα*, quod cum sit verbum medium, tam active vertas, *hymnizat*, id est canit, laudat, quam passive *hymnizatur*, id est canitur, laudatur. Olim enim parentis solebant a vulgo decantari in viis et plateis. Unde Syrus vertit, *sapientia in plateis laudatur*. Sic et S. Hilarius et Tertullianus mox citandi. Melius veritas active; ipsa enim sapientia hic hymnizat, id est quasi cantando suaviter predicat et concionatur. Unde Chaldeus vertit, *sapientia viciniam cantat*.

Per sapientiam accipi potest primo, increata, quæ est ipse Deus; hic enim per predicatores, per angelos, perque omnes creaturas, quin et per inspirationes internas, puta per illuminationes intellectui inditas, et impulsus voluntati inmissos, potenter hominibus prædicat sui timorem et amorem. Unde Hebraice est *חכמות* *chamot*, id est sapientie, in plurali, quia omnes scientie et sapientie incluse sunt in eminentissima et simplicissima Dei sapientia. Unde R. Levi: Hæc omnia, inquit, eo spectant, ut divina sapientia in rebus creatis patefatur mirabili quadam evidentiâ, cum animadvertetur incredibilis sapientie ratio, qua in rebus condendis est usus; hæc enim in omnium oculis et mentes statim incurrit.

Secundo, post Verbi incarnationem accipi potest sapientia incarnata, quæ est ipse Christus; Christus enim circumvit vicus, pagos et castella, prædicans ubique regnum Dei. Hanc enim sapientiam incarnandam tempore Salomonis prævidit Spiritus Sanctus et per eum ipse Salomon. Vide dicta *Ecl.* 1, 1. Ita Beda. Et S. Hilarius, in *Psalm.* cxviii, littera *dalath*, in fine, ad illud: *Viam mansuetorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*: Via ad vitam, al., est angusta et tribulata, quia per multas tribulationes aditur. Sed sapientia in exitibus canitur, in plateis cum libertate agit. Ergo sapientia, quæ Christus est, in via illa, in qua nobis ex multis egressus est, canitur; in latitudinibus autem cum libertate agit, in quibus non solum habitare, sed etiam deambulanturam se esse promisit. Ergo via Domini Propheta libere currit, posteaquam dilatato corde esse cepit. Non enim ante potuit viam Dei currere, quam ipse illa digna et ampla Deo efflueret habitatio. Et Tertullianus in *Scorpiano*, vii, hæc explicans de Martyribus, intrepide Christum coram populis et

tomo IV De Religione, libro IX De Societate Jesu, cap. 1, num. 25.

IN CAPITE TURBARUM CLAMITAT. — Aquila, Symmachus et Theodotus, dabit vocem suam. Caput turbarum vocat locum, quo caput, id est præcipuum et quasi summa populi et turbarum confluit, qui proinde turbarum caput, quasi caput. Caput ergo est locus capitalis, id est primus et præcipuus populi, qualis est forum, nundine, compita, synagoga, palatia principum, etc. Est climax sive gradatio, q. d. Sapientia non tantum in plateis, sed et in foris, nundinis, populique cætibus præconis voce et more proclamata sua dogmata.

Secundo et pressius, caput turbarum est locus altior, uti caput membris eminet, ex quo præco vel orator ad turbam subjectam verba facit, ut Romæ erant rostra, apud Judæos et Christianos sunt pulpita, cathedræ, suggestus. Et locus editis præconizat, ut ab omnibus exaudiantur. Hinc et præcones verbi Dei pulpitis et cathedris concionantur. Ac S. Franciscus rogatus quis esset, respondit: « Preco sum magis Dei. » Septuaginta pro *חכמות* *homiot*, id est turbarum, legentes *חכמות* *chomot*, id est murorum, vertunt, *super summos muros clamitat instar præconis*; hoc enim est *חכמות* *chomot*. Hinc et Chaldeus vertit, *in capite arcium præconizat*; Syrus, *in vicorum principis concionatur*.

IN FORIBUS PORTARUM URBIS PROFERT VERBA SUA. — Syrus, *in aditu portarum arcium*; Chaldeus, *in introitu portarum urbes*, quo scilicet confluit omnis turba rusticorum et viatorum, æque ac civium. Olim enim iudicia fiebant in portis, ut exteri et advena libere ad ea accederent. Iudices ergo sedebant in portis, quasi loco publico, libero, et omnibus tam advenis quam Indigenis obvio. Ita S. Hieronymus in *Amos* cap. v, qui et causam addit: « Ut nec agricola, inquit, ad causam veniens, frequentia civilis, et novo terretur aspectu; nec urbis habitator longe ab urbe properaret, et subvectionem quæret iumentorum. » Unde Septuaginta Complutensium vertunt, *in portis civitatis considens dicit*; Septuaginta vero Romæ correcti addunt, et *in portis dynastarum assidet*; ut sit unius sententiæ Hebrææ duplex versio, quod et alibi subinde factum videmus. Mystice S. Hieronymus in *Amos* cap. v, per portas accipit virtutes; hæc enim sunt porte anime credentiæ, per quas ad credentes Christus ingreditur (1).

Tropologie Polychærenus in *Catena Græcor.* 2 « Hæc, ait, summam indicant sapientiam ubique præstare, ubique vim suam exercere, nec non omne hominum genus ad sui communionem et societatem invitare. Significant ad hæc, sapientiam in anima a malitia immuni procelebant reddi; in ea porro anima sedem adeptam, quæ omni virtutum genere ornata et exulta est, admirabilia planeque stupenda operari, idque manifestat.

Hic ergo modis prædicandi in plateis et compitis est prisens et Apostolicus, quem proinde hoc sæculo Romæ, in Hispania, Lusitania, India, etc., a viris religiosissimis renovatum et revocatum magno eum fructu cernimus. Vide Franciscum Suarez,

cap. 1, num. 25.

IN CAPITE TURBARUM CLAMITAT. — Aquila, Symmachus et Theodotus, dabit vocem suam. Caput turbarum vocat locum, quo caput, id est præcipuum et quasi summa populi et turbarum confluit, qui proinde turbarum caput, quasi caput. Caput ergo est locus capitalis, id est primus et præcipuus populi, qualis est forum, nundine, compita, synagoga, palatia principum, etc. Est climax sive gradatio, q. d. Sapientia non tantum in plateis, sed et in foris, nundinis, populique cætibus præconis voce et more proclamata sua dogmata.

Secundo et pressius, caput turbarum est locus altior, uti caput membris eminet, ex quo præco vel orator ad turbam subjectam verba facit, ut Romæ erant rostra, apud Judæos et Christianos sunt pulpita, cathedræ, suggestus. Et locus editis præconizat, ut ab omnibus exaudiantur. Hinc et præcones verbi Dei pulpitis et cathedris concionantur. Ac S. Franciscus rogatus quis esset, respondit: « Preco sum magis Dei. » Septuaginta pro *חכמות* *homiot*, id est turbarum, legentes *חכמות* *chomot*, id est murorum, vertunt, *super summos muros clamitat instar præconis*; hoc enim est *חכמות* *chomot*. Hinc et Chaldeus vertit, *in capite arcium præconizat*; Syrus, *in vicorum principis concionatur*.

IN FORIBUS PORTARUM URBIS PROFERT VERBA SUA. — Syrus, *in aditu portarum arcium*; Chaldeus, *in introitu portarum urbes*, quo scilicet confluit omnis turba rusticorum et viatorum, æque ac civium. Olim enim iudicia fiebant in portis, ut exteri et advena libere ad ea accederent. Iudices ergo sedebant in portis, quasi loco publico, libero, et omnibus tam advenis quam Indigenis obvio. Ita S. Hieronymus in *Amos* cap. v, qui et causam addit: « Ut nec agricola, inquit, ad causam veniens, frequentia civilis, et novo terretur aspectu; nec urbis habitator longe ab urbe properaret, et subvectionem quæret iumentorum. » Unde Septuaginta Complutensium vertunt, *in portis civitatis considens dicit*; Septuaginta vero Romæ correcti addunt, et *in portis dynastarum assidet*; ut sit unius sententiæ Hebrææ duplex versio, quod et alibi subinde factum videmus. Mystice S. Hieronymus in *Amos* cap. v, per portas accipit virtutes; hæc enim sunt porte anime credentiæ, per quas ad credentes Christus ingreditur (1).

Tropologie Polychærenus in *Catena Græcor.* 2 « Hæc, ait, summam indicant sapientiam ubique præstare, ubique vim suam exercere, nec non omne hominum genus ad sui communionem et societatem invitare. Significant ad hæc, sapientiam in anima a malitia immuni procelebant reddi; in ea porro anima sedem adeptam, quæ omni virtutum genere ornata et exulta est, admirabilia planeque stupenda operari, idque manifestat.

Hic ergo modis prædicandi in plateis et compitis est prisens et Apostolicus, quem proinde hoc sæculo Romæ, in Hispania, Lusitania, India, etc., a viris religiosissimis renovatum et revocatum magno eum fructu cernimus. Vide Franciscum Suarez,

(1) Hæc, est, in ostia, introitu portarum, scil. clamat, in urbe eloquia sua dicit.

gna cum audacia et libertate. Tertio insinuat sapientiam, dum apud sapientem abdit laet, iusta laude frustrari; exitum autem per orationem sapientis sortitam, merito commendari, magnaque operari; siquidem per exitus et plateas illius splendor et nobilitas denotatur; per muros autem ejusdem utilitas, et ad omnem vite usum vis et energia; similiter per dynastas significantur doctores, verbo opereque potentes.

22. USQUEQVO, PARVULI, DILIGITIS INFANTIAM, ET STULTI EA QUAE SIBI SUNT NOXIA, CUPIENT, ET IMPRUDENTES ODIBUNT SCIENTIAM? — Chaldaeus et Syrus, usquequo, insipientes, diligitis insipientiam? etc. R. Salomon, R. Levi et Aben-Ezra, usquequo, simplices, seducti ab impostoribus diligitis infantiam, id est, vos ab his scilicet placido animo fertis? In Hebraeo est elegans et efficax peronomasia; nam pro parvulis Hebraeus est **דַּוְדָּה** *petala*, pro infantia est **דַּוְדָּה** *peti*, q. d. Usquequo, parvuli, diligitis parvitatem? usquequo, parvuli, vultis esse et manere sempre parvuli? usquequo, infantes, non vultis avelli ab infantia et nugis infantilibus? usquequo, simplices, non exultitis vestram simplicitatem, dum per fraudulentorum lacerationes, adulationes et fraudes sentitis vos decipi, ac in fraudem et ruinam induci instar puerorum? Infantes enim et pueri procul nolunt avelli a matris uberibus et lacte, cui assueverunt. Unde matris ubera oblinunt sinapi, ut pueri accorem sapientes, ubera fastidiant, disceantque uti solidiore cibo, itaque viribus et animo corroborentur et crescant. Pari modo homines carnales et pueriles nolunt a sua vita carnali et puerili avelli, donec per tribulationes Deus eam ipsis faciat molestam et exosam (1).

Secundo, pueri amant suas nuges et crepundia, eaque praeparant nummis aureis et argenteis, quia illas comedere possunt, sentiantque suaves, nummos vero gustare nequeunt; omnis enim sapientia puerorum est in ore et sapore. Ita carnalis homo non sapit quae spiritus sunt, sed quae carnis, donec gustato spiritu desipiat illi caro. Certum et determinatum est tempus infantie, in quo infantibus nugas tractare et infantie permittitur, donec discipline capaces sint, cum scilicet firmiter sint corpore et cerebro, quo facto, pueriles nuges eis adimuntur, et ad seriam traduntur. Ita pariter nonnulla fironibus in Ecclesia et monasteriis permittuntur, quae maturioribus vetantur, ut docet Apostolus, *Hebr. v. 13*.

(1) Hebr. est, *quosque, fatui, diligitis fatuitatem? Et quosque irrisores irrisiones delectabuntur? Et quosque stulti odio habebunt scientiam? Fatui quidem sunt, qui ex incogitantia ac mentis simplicitate potius, quam consilio peccant; irrisores vero, qui tantum absunt, ut meliora monentes admittant, ut potius profano supercilio despiciant irridantque; stulti denique sunt, qui solida et iusti persuasionis sibi jam sapere videntur, respicientiam aliis quibusvis potius, quam sibi ipsi necessariam autumantes.*

Tertio, pueri amant libertatem et lusum: «Ludere per impar, equitare in arundine longa,» fabricare domos luteas, ex aqua et smignate per fistulam sufflando bullas excitare, quae mox tenues vaneant in auras. Unde impius Lysander apud Plutarchum in *Apothegmat.* dicit: «Jurajurando viros, talis pueros oportet fallere.» Ita major pars hominum ludicras et pueriles nugas amat. Quid enim sunt opes, deliciae, honores hujus mundi, si cum caelestibus et aeternis comparentur, nisi lusus et nuge puerorum? Merito ergo Salomon patrem Davidem, *Psal. iv*, secutus, admirans eorum simplicitatem et stoliditatem, commiserando exclamat: «Fili hominum, usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, et queritis mendacium?» Diligit species domos, feminas, mensas? diligit vanitatem. Mentitur femina se esse speciosam, cum intus sit latrine stercorem et sordium. Mentitur honor se coli et esse in pretio, cum honoratus a paucis, a multis vilipendatur et probris afficitur. Mentitur vinum se oblectare gulam, cum mox stomachum degravet, caput affligat, hominemque ad omnia, quae hominis sunt, ineptum faciat. Usquequo ergo, o pueri, diligitis infantiam, infantiles nugas, ambras, fraudes et mendacia?

Quarto, pueri cupiunt sibi noxia, v. g. mel, saccharum, poma, quae in cruditates et verres vertuntur, ideoque eis stomachi dolores et morbos conciliant. Rursum pueri arsenicum, quae simile, pro saccharo comedunt, itaque eo, upio veneno, se enecat: sic oleum hauriunt pro melle, vinum pro lacte, itaque illo stomachum, hoc caput inebriant et destruunt: simili modo carnales amant pueriles voluptates, quae noxam corpori et animae tum praesentem, tum aeternam creant. Hinc illa trita: «Puer glaciem: Pueri gladium.»

Quinto, pueri oderunt scholas et scientiam, ne cogantur manum ferulae, oculos libro, mentem discipline subjicere et alligare. Nota est astutia pueri, qui jussus a magistro praerente recitare alphabetum, ac dicere A, B, C, nunquam magistrum subsequi voluit, nec dicere A, B, C. Rogatus causam cur rem tam facilem defectaret, respondit: «Nolo dicere, ne cogar discere.» Ita carnales nolunt subjicere se severae discipline virtutis et legis divinae, sed vivere libertate et ad libitum, in quos convenit illud: «Bis pueri senes.» Hinc et apud Gentiles vera Dei fide destitutos, sapientia semper fuit infans. Quocirca per *infantiam* Lyranus et Hugo accipiunt *tota delectabilia*; Jan-senius, *bona fortuna*; Salazar, *levitatem morum, studia ludicra, irrisiones et ludibria, quae pueris familiaria esse solent.* Unde pro eo quod nos habemus: «Et stulti ea quae sibi sunt noxia cupiunt,» Hebraeus est, *et derisores derisionem desiderabant sibi.* Insipientes enim, aequae ac pueri, sunt ridiculi, amantque derisiones, id est res ridiculas et nugaces, quae ipsis sunt noxiae; unde eas ipsimet in aliis deident. Quocirca Vatablus vertit,

que, stulti, stoliditatem diligitis, et illusores sibi equatione placent (gaudent illudi, imo sibi ipsis illudere), et stulti scientiam odio habent? Pagninus, usquequo, simplices, diligitis simplicitatem, etc. Porro Septuaginta et *petala* vertunt *simplices*, id est innocentes, ideoque justos, ac *peti* vertunt *innocentiam*, id est justitiam: sic enim habent, quanto tempore innocentes inhaerent justitiam, non erubescunt. *Et non erubescunt* non est in Hebraeo, sed Septuaginta ad explendum sensum suum id sabaudiri censuerunt. Haec versio licet prima fronte alio abire videatur, tamen in fine eodem quo nostra Latina redit, q. d. Pueri, qui suis nationis puerilibus semper inhaerent, confusionem et probrum subeunt; igitur fiant *petala*, id est simplices, sed alio sensu, scilicet fiant innocentes et justi: sic enim nunquam probo et confusio subjacebant, sed omnis probri expertem vitam agent; innocentia enim et justitia probo vacat, laude abundat.

Apolo-
gus quod
emulit
se per-
mat.

Hujus sententiae vegetatem festivo sanguisugae et formicae apoloque pulchris exemplis corroborat demonstrat Cyrillus, lib. III *Apoloq. moral.* cap. xvi: «Membris infirmi, corruptis humoribus aggravati, silitunda sanguinis apposita sanguisuga sibi gratulari cepit, quod ad fontem venarum venisset a se diutius exoptatum. Cum igitur acumen oris per cutis poros, thesauri vivifici venam attingisset, et totis insibus deliciosae aviditate id quod siliverat assatum haberet, arte mirabili nocivum ab utriusquestratum, natura diligenti sagacitate promanante, malis male cupida plena facta est. Cum autem lethalis haustus in ipsam totam perfusus virus inieperit ebullire, ac quantocius pararet virus mortem venenatum cum ingenti dolore accersere; cepit cum ingenti clamore disrumpens singulare. Ad cujus dolentis vocem mox accurrerit formicula gravum trahens, quae dixit: Quid est quod accidit tibi? Cui illa: Amatam quippe sanguinis potavi alimentum, et exhausti venenum: cupidam enim decepit me propinator avarus, qui retinens sibi commodum, suggestis in perniciem infans. Tunc formica subjunxit: Bene video, quod stulti ea quae sibi sunt noxia cupiunt (*Proverb. i. 22*). Et adjuvens ait: Nescivisti quod qui alium sanguinem sugit, propriam perditionem sumit? Et dum male quod cupiverat, rapit, hoc lethaliter postmodum emovit, et se sibi charissimum perdidit?» Deinde idipsum exemplo draconis, crocodili et raptorum evincit: «Hac etiam draco callidus peste cupiditatis illuditur, qui, ut naturales tradunt, dum hostiliter conceptum elephantis sanguinem avidius sugit, eodem se perimit, et non tam jucunde bibit, quam dolorose se extinguit. Totum enim quod rapitur, raptor virus est. An ignoras, quod avarus raptor, dum lupinis dentibus et crocodilico morsu alium rem devorat, propriam alienam, totum se dissipat, et cor vastat? quoniam quod congregat, raptoribus parat. Sic Chaldaeus

Assyrium, Perea Chaldaem, Greens Persam, ac praedonem Grechem praeo expoliavit Romanus, gaudet igitur quod nullus sanguinem sugo, sed res meas providentia curo, diligentia quero, justitia congrevo, sapientia servo: Quo dieo sanguisuga simul cum vita erorem raptum emovit.»

23. CONVERTIMINI AD CORREPTIONEM (Pagninus et Vatablus, *inreprobatorem*) MEAM: IN PROFERAM VOBIS SPIRITUM MEUM, ET OSTENDAM VOBIS VERBA MEA. — Pro *proferam* hebraice est **אָבִיבָה** *abbia*, id est *eructabo, emanabo, scaturire faciam*. Aquila et Theodotius, **אֲפִיבָה**, id est *effundam*; Septuaginta, **ἀποδοξω**, id est *promittam vobis spiritum mei dictionem*; Tigurina, *an esto vobis spiritum meum*; Vatablus, *an deproam mentem meam*. Filii ergo est, ait R. Levi et Aben-Ezra, q. d. Filii hominum, relinquitte nugas pueriles, sat infantie datum; convertite vos ad meam disciplinam et meliorem frugem, dato vos severiori vite, abdicato carnales voluptates, sectamini spiritualibus. En vobis impendam cordis et influxus mei scaturiginem, praestabo ut spiritus meus in vos afflueret derivetur, ut vobis pecunias sapientiae et virtutis influxus inde dimanent, ad eum modum quo e fonte aquae scaturiunt.

Igitur a proferam vobis spiritum meum, id est, ut sequitur, ostendam verba mea, quae mente concepi; nimirum eloqui spiritus, id est mentis motus sensus, ita clare, sincere, copiose ac libere, perinde ac e fonte arcta clara, limpida, copiosa et libera emanat, ita ut nulla vi aut obstructione sicut vel inhiberi queat: imo quo magis obturatur, eo majore vi et constanti erumpit. Talis enim debet esse doctor et probo sapientia, ut nullis blanditiis vel minis ejus libertas docendi veritatem, arguendi vitia, monendi et exhortandi impediatur, sed contra omnia obstacula fortius eluctetur et erumpat.

Insuper Boda per *spiritum accipit* iram et vindictam; irati enim iras spirant et naribus efflant, q. d. Nisi convertamini, deproam in vos spiritum, id est indignationem et vindictam meam, atque ostendam, id est res ipsa exhibebo, et opere complebo minas meas, quas verbis meis sibi saepe comminatus sum. De vindicta enim proximo sermonem subnectit. Spiritus enim significat vim, impetum, restusque animi mihi miseranti, non indignanti, nunc dolentis, nunc letantis, quales rorer in Eliu dicente: «Plenus sum sermonibus, et coarctat me spiritus utriusque mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunenalis novas disrumpit. Locuar et respirabo paululum: aperiam labia mea, et respondebo, Job xxxii, 18. Hosae affectus hic indotat sapientia, ideoque ingenti spiritum concionatur. Nunc enim miseretur hominum infantiam et stoliditatem, nunc indignatur, nunc blanditur, nunc comminatur, ut ostendat verba sua esse vera, salutaria, necessaria ad felicitatem. Eodem induat concionator et sapientiae probo, ut magno spiritu